

**Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Навчально-науковий юридичний інститут**

ГЕЙНЦ РУСЛАНА МИКОЛАЇВНА

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

**методичні вказівки для підготовки до семінарських занять
здобувачів 2-го курсу заочної форми навчання
спеціальності «Право»**

Івано-Франківськ-2024

Затверджено на засіданні кафедри цивільного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від 28 серпня 2024 р.)

Схвалено Науково-методичною радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від 27 вересня 2024 р.)

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 2 від 27 вересня 2024 р.)

Рецензенти:

Банасевич Ірина Іванівна

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Логвінова Марія Володимирівна

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри судочинства
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Г29 Гейнц Р. М. Цивільне право України: методичні вказівки для підготовки до семінарських занять здобувачів 2-го курсу заочної форми навчання спеціальності «Право». Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024. 70 с.

Методичні вказівки розроблені відповідно до ОПІ «Право» першого (бакалаврського) рівня спеціальності 081 «Право» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та тематики навчальної дисципліни «Цивільне право України», яку здобувачі вивчають на другому курсі.

В посібнику викладені короткі методичні рекомендації для підготовки здобувачів до семінарських занять, переліки питань, які виносяться до обговорення на занятті, практичні завдання та задачі для закріплення теоретичного матеріалу. До кожної теми наводиться перелік основної та додаткової рекомендованої літератури, що включає нормативно-правові акти, судову практику, навчальні посібники та наукові праці.

Методичні вказівки призначені для здобувачів, науково-педагогічних працівників.

© Гейнц Р. М., 2024

© Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника», 2024

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (модуль 1/ третій семестр)....	7
РОЗПОДІЛ ОБСЯГУ ГОДИН ЗА ТЕМАМИ (модуль 1)	12
ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	13
Семінарське заняття № 1. Джерела цивільного права України	13
Семінарське заняття № 2. Захист суб'єктивних цивільних прав та інтересів.....	16
Семінарське заняття № 3. Фізичні особи як суб'єкти цивільних	
правовідносин.....	23
Семінарське заняття № 4. Об'єкти цивільних правовідносин	28
Семінарське заняття № 5. Правочини: поняття, види, умови дійсності	33
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (модуль2/четвертий семестр) 37	
РОЗПОДІЛ ОБСЯГУ ГОДИН ЗА ТЕМАМИ (модуль 2).	44
ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	45
Семінарське заняття № 1. Особисті немайнові права фізичної особи	45
Семінарське заняття № 2. Припинення права власності	49
Семінарське заняття № 3. Право спільної власності	53
Семінарське заняття № 4. Авторське право і суміжні права	57
Семінарське заняття № 5. Спадкування за заповітом	63
ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ	67
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ	70

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

*Призначенням права є сутність: чесно жити,
не шкодити іншому, кожному надавати своє.
Доміцій Ульпіан*

Навчальна дисципліна «Цивільне право України» відповідно до ОПП «Право» першого (бакалаврського) рівня спеціальності 081 «Право» вивчається здобувачами вищої освіти на другому і третього курсах, входить до циклу дисциплін професійної підготовки, є обов'язковою.

Метою викладання навчальної дисципліни «Цивільне право України» є формування у здобувачів системи знань з правового регулювання цивільних відносин в Україні, основних інститутів цивільного права, системи цивільного законодавства, понятійного апарату цивільного права, його функцій та принципів, набуття практичних навичок роботи з нормативними документами та розв'язання цивільно-правових проблем за чинним законодавством України.

А другому курсі здобувачі опановують тематику, яка охоплюється книгами першою – четвертою та шостою Цивільного кодексу України. Вивчення навчальної дисципліни «Цивільне право України» розпочинається із з'ясування сутності цивільного права як права приватного, визначення предмета та методу, принципів та функцій цивільного права, його системи і передбачає засвоєння здобувачем у цьому семестрі змісту цивільно-правових норм, цивільно-правових інститутів, основних термінів та категорій загальної частини цивільного права (інститут представництва, поняття цивільної відповідальності тощо), що базується на Книзі першій «Загальні положення» Цивільного кодексу України. Норми та інститути Загальної частини поширюються на всі суспільні відносини, що регулюються цивільним законодавством. За своїм змістом Загальна частина, насамперед, є загальною теорією цивільного права, оскільки всі норми та інститути цієї частини є базовими.

В результаті вивчення дисципліни здобувачі повинні:

засвоїти:

- основні категорії цивільного права;
- коло суспільних відносин, що регулюються цивільним правом;
- систему цивільного законодавства;
- інститути цивільного права;
- порядок здійснення суб'єктивних цивільних прав;
- порядок виконання суб'єктивних цивільних обов'язків;
- способи захисту цивільних прав;
- особливості цивільно-правової відповідальності;
- поняття та види особистих немайнових прав фізичної особи;
- види недійсних правочинів;
- види строків позовної давності.

набути навички:

- правильно тлумачити та застосовувати норми цивільного права;
- грамотно проводити юридичний аналіз обставин, що склалися у конкретних відносинах;
- аналізувати норми законодавства, що регулюють цивільні правовідносини;
- використовувати здобутки науки цивільного права для вирішення казусів;
- обґрунтовано і мотивовано приймати рішення по завданнях та належно їх оформлювати.

У четвертому семестрі тематика дисципліни «Цивільне право України» охоплює правове регулювання здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичної особи, речових та спадкових правовідносин, правовідносин у сфері права інтелектуальної власності. Відповідно, здобувачі вивчають положення книг другої, третьої, четвертої, шостої Цивільного кодексу України та спеціального законодавства, що регулює зазначені відносини.

У результаті вивчення дисципліни у четвертому семестрі здобувачі повинні:

знати:

- поняття та види особистих немайнових прав фізичної особи;
- доктринальні та легальні підходи до класифікації особистих немайнових прав;
- особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи;
- особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи;
- закономірності розвитку інституту права власності та інших речових прав;
- види речових прав;
- речові права на чуже майно;
- основні поняття спадкового права;
- поняття, види та умови дійсності заповітів;
- особливості спадкування за законом;
- способи, строки і порядок прийняття спадщини;
- порядок укладення та припинення спадкового договору;
- поняття інтелектуальної власності та права інтелектуальної власності;
- основні інститути права інтелектуальної власності;
- загальні та спеціальні способи захисту авторських та суміжних прав;
- особливості правового регулювання засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу;
- нетрадиційні об'єкти права власності.

вміти:

- правильно тлумачити та застосовувати норми цивільного права про особисті немайнові права, речові та спадкові права, права інтелектуальної власності;
- грамотно проводити юридичний аналіз обставин, що склалися у конкретних відносинах;
- аналізувати норми законодавства, що регулюють цивільні правовідносини;
- використовувати здобутки науки цивільного права для вирішення казусів;
- обґрунтовано вирішувати практичні завдання і належно їх оформляти.

Вивчення тематики дисципліни «Цивільне право України» забезпечується такими складовим:

1). теоретичні знання, які слугують основою для розуміння майбутніми фахівцями юридичної природи та специфіки правового регулювання приватноправових відносин, їх особливостей, видів, принципів та механізму регулювання;

2). практичні навички, які полягають у вмінні розв'язувати практичні завдання, давати кваліфікацію видам цивільних правовідносин, розкривати та аналізувати їх елементи, передбачати можливі варіативні ситуації та моделювати їх наслідки.

Невід'ємною складовою сучасної системи викладання, що забезпечує зворотній зв'язок між викладачем та здобувачем, є семінарські заняття. В процесі цих занять перевіряється ступінь засвоєння здобувачем теоретичного матеріалу, логічність

мислення, здатність самостійно опрацювати великі обсяги навчального матеріалу, проводити аналіз практичної ситуації. Зазвичай семінарські заняття передбачають активність тих хто навчається, але за наперед заданими завданнями. Тут можлива демонстрація рівня засвоєння лекційного матеріалу та тих знань, котрі були набуті здобувачами під час самостійного опрацювання навчально-наукової та періодичної літератури, актів цивільного та іншого законодавства, судової практики та інших джерел.

Структурно семінарське заняття залежить від теми та її практичного спрямування і охоплює перевірку опрацювання здобувачами теоретичного матеріалу, виконання практичних завдань, вміння відтворити базові поняття та розуміння їх сутності, вміння висловлювати заперечення та знаходити правильні рішення. Центральним елементом семінарських занять є розв'язання цивільних справ за наперед визначеними фабулами.

Оцінці підлягає рівень і глибина засвоєння навчального матеріалу; наявність навичок самостійного пошуку та використання нормативних актів, що регулюють цивільно-правові відносини; розуміння змісту актів цивільного законодавства та вміння застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання конкретних життєвих ситуацій. В групі семінарські заняття проводяться за експрес методами та презумпції того, що правильна відповідь одного із членів групи адекватно сприймається та оцінюється іншими. Пасивна участь не підлягає оцінці.

Для правильного і повного виконання завдань здобувачі повинні:

- ознайомитися з методичними вказівками до кожної теми;
- вивчити положення рекомендованих та інших нормативних актів та літератури;
- опанувати тему за питаннями для самоконтролю;
- ознайомитися із практикою вирішення рішень за окремими категоріями цивільних справ, що розміщена в Єдиному державному реєстрі судових рішень (<https://reyestr.court.gov.ua>).

Наступним етапом підготовки до заняття є розв'язування задач, що включає:

- детальний аналіз умов завдання;
- з'ясування юридичного значення кожного наведеного у завданні факту;
- правовий аналіз взаємовідносин сторін, позиції суду, прокурора або адвоката (за їх наявності чи обов'язковості участі);
- обґрунтування відповідей на поставлені запитання;
- моделювання контраргументів.

Вирішення задачі (завдання) здобувачі повинні записати у спеціально відведеному для цього робочому зошиті письмово. Деякі із завдань передбачають наявність двох і більше рішень шляхом самостійного внесення змін і доповнень у фактичні обставини справи. Письмовий варіант вирішення практичного завдання повинен відповідати вимогам зрозумілості, повноти, ясності, чіткості та процесуальної формалізації. Слід уникати зайвої деталізації, яка не має правового значення у справі, що розглядається, і не заснована на фактах, які викладені у фабулі завдання. Здобувачі можуть за своєю ініціативою з метою більш повного аналізу умов завдання та для захисту прав і охоронюваних законом інтересів фізичних та/або юридичних осіб, про яких йдеться в фабулі завдання, вийти за межі умов завдання та поставлених до завдання запитань.

Не зараховуються варіанти вирішення завдань, якщо 1) у розв'язку зазначені статті, але відсутній аналіз та відповідні висновки; 2) у розв'язку відсутні посилання на норми позитивного права; 3) має місце текстуальне співпадіння вирішеного завдання у двох та більше здобувачів.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1 (третій семестр)

Змістовий модуль 1. Загальні положення цивільного права

Тема 1. Цивільне право як галузь права

Цивільне право як приватне право. Зміст і особливості приватноправового регулювання. Приватне право в Україні.

Поняття та ознаки цивільного права як галузі права. Співвідношення цивільного права з суміжними галузями права.

Предмет цивільного права. Поняття та види майнових відносин, які регулюються цивільним правом. Поняття та види немайнових відносин, які регулюються цивільним правом.

Метод цивільно-правового регулювання.

Функції цивільного права. Структура (система) цивільного права.

Система принципів цивільного права. Зміст принципів справедливості, добросовісності й розумності в цивільному праві. Принцип свободи в цивільному праві України. Принцип неприпустимості зловживання правом. Принцип моральності в цивільному праві.

Тема 2. Цивільне право як наука та навчальна дисципліна

Поняття цивілістики, її місце в правознавстві. Предмет і завдання науки цивільного права. Методологія науки цивільного права.

Розвиток науки цивільного права. Сучасна українська наука цивільного права. Наука цивільного права та інші юридичні науки. Взаємодія науки цивільного права з іншими науками.

Поняття та система цивільного права як навчальної дисципліни. Мета та завдання навчальної дисципліни цивільного права.

Тема 3. Джерела цивільного права

Поняття та види джерел цивільного права.

Поняття та структура цивільного законодавства. Роль і місце Конституції в структурі цивільного законодавства. Цивільний кодекс як основне джерело цивільного права. Структурна побудова Цивільного кодексу України та його норм. Співвідношення імперативних і диспозитивних норм у цивільно-правовому регулюванні. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Інші кодекси та закони України як джерела цивільного права. Міжнародні договори, колізійні норми та звичаї як джерела цивільного права.

Співвідношення звичаїв ділового обороту, звичаїв і заведеного порядку взаємин учасників майнового обороту. Локальні нормативні акти, що містять норми цивільного права, умови їх дійсності.

Дія цивільного законодавства в часі. Офіційне опублікування і вступ нормативно-правового акта в силу. Зворотна сила цивільного закону. Дія цивільного законодавства в просторі та за колом осіб.

Прогалини цивільного законодавства та способи їхнього подолання. Аналогія закону й аналогія права в цивільно-правових відносинах.

Роль судової практики в удосконаленні, тлумаченні та застосуванні цивільного законодавства. Тлумачення норм цивільного законодавства.

Тема 4. Цивільне (приватне) право зарубіжних країн

Загальна характеристика приватного права зарубіжних країн.

Основні цивільно-правові системи сучасності. Романо-германська (континентальна) система. Англосаксонська система. Загальна характеристика інших цивільно-правових систем.

Джерела цивільного і торгового права зарубіжних країн.

Змістовий модуль 2. Цивільні правовідносини. Здійснення та захист цивільних прав.

Тема 5. Поняття, види та зміст цивільних правовідносин

Поняття та особливості цивільних правовідносин.

Елементи цивільних правовідносин. Суб'єкти цивільних правовідносин: поняття та види. Об'єкти цивільних правовідносин: поняття та види. Зміст цивільного правовідношення. Поняття, зміст і види суб'єктивних цивільних прав. Поняття, зміст і види суб'єктивних цивільних обов'язків. Структура цивільного правовідношення.

Види цивільних правовідносин. Особисті немайнові та майнові цивільні правовідносини. Речові, зобов'язальні, корпоративні і виключні правовідносини.

Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин. Поняття юридичного факту. Юридична сукупність. Класифікація юридичних фактів.

Тема 6. Здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків

Поняття цивільного права, охоронюваного законом цивільного інтересу та цивільного обов'язку.

Поняття здійснення суб'єктивного цивільного права. Принципи, гарантії та способи здійснення суб'єктивних цивільних прав. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав. Поняття та форми зловживання правом.

Суб'єктивні та об'єктивні умови здійснення суб'єктивного цивільного обов'язку. Порядок виконання суб'єктивного цивільного обов'язку.

Взаємозв'язок здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків.

Тема 7. Захист цивільних прав та інтересів

Поняття та зміст суб'єктивного права на захист. Підстави виникнення права на захист. Юрисдикційна та неюрисдикційна форми захисту.

Система державних органів, які здійснюють захист цивільних прав та інтересів. Захист цивільних прав та інтересів в адміністративному порядку. Захист цивільних прав та інтересів нотаріусом.

Неюрисдикційна форма захисту. Самозахист цивільних прав. Необхідна оборона та дії в умовах крайньої необхідності як способи самозахисту цивільних прав. Заходи оперативного впливу на порушника цивільних прав, їхні основні особливості і види.

Захист цивільних прав судом. Способи захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів судом.

Тема 8. Цивільно-правова відповідальність

Поняття, особливості та функції цивільно-правової відповідальності.

Форми цивільно-правової відповідальності. Поняття збитків та їх складові. Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди. Неустойка та її види, співвідношення неустойки і збитків. Відшкодування моральної шкоди.

Види цивільно-правової відповідальності: договірна та недоговірна відповідальність; часткова, солідарна та субсидіарна відповідальність;

відповідальність в порядку регресу.

Розмір цивільно-правової відповідальності. Принцип повноти цивільно-правової відповідальності. Повна, обмежена та підвищена відповідальність. Зміна розміру цивільно-правової відповідальності. Межі цивільно-правової відповідальності.

Підстави й умови цивільно-правової відповідальності. Поняття і склад цивільного правопорушення. Протиправна поведінка як умова цивільно-правової відповідальності. Причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкідливим результатом, що настав. Вина правопорушника як умова цивільно-правової відповідальності. Поняття і форми вини в цивільному праві, їхнє значення. Відповідальність, що не залежить від вини правопорушника. Поняття випадку і непереборної сили, їх цивільно-правове значення. Цивільно-правова відповідальність за дії третіх осіб.

Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності.

Змістовий модуль 3. Суб'єкти та об'єкти цивільних правовідносин

Тема 9. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин

Поняття фізичної особи. Індивідуалізація фізичної особи. Ім'я, місце проживання, вік та інші ознаки, що індивідуалізують правовий статус фізичної особи, їх цивільно-правове значення.

Поняття цивільної правосуб'єктності та її складові. Цивільна правоздатність фізичної особи. Зміст (обсяг) правоздатності фізичної особи. Правоздатність та суб'єктивні цивільні права.

Поняття цивільної дієздатності фізичної особи та її види. Зміст окремих різновидів цивільної дієздатності.

Підстави та порядок обмеження цивільної дієздатності фізичної особи. Підстави та правові наслідки визнання фізичної особи недієздатною.

Підстави, порядок та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Підстави, порядок та правові наслідки оголошення фізичної особи померлою.

Поняття, види і цивільно-правове значення актів цивільного стану.

Фізична особа-підприємець. Особливості цивільної правосуб'єктності підприємців. Банкрутство фізичної особи-підприємця.

Встановлення та припинення опіки. Права та обов'язки опікуна. Встановлення та припинення піклування. Права та обов'язки піклувальника.

Тема 10. Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин

Сутність юридичної особи. Розвиток вчення про юридичних осіб у науці цивільного права. Теорії походження юридичної особи.

Поняття та основні ознаки юридичної особи.

Види юридичних осіб, їх класифікація та її цивільно-правове значення. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. Комерційні і некомерційні організації. Інші види юридичних осіб.

Порядок створення та державна реєстрація юридичних осіб. Установчі документи.

Цивільна правоздатність та цивільна дієздатність юридичної особи. Управління юридичною особою. Органи юридичної особи та їх компетенція. Відокремлені підрозділи (філії та представництва) юридичної особи.

Припинення діяльності юридичної особи. Порядок ліквідації юридичної особи. Поняття та форми реорганізації юридичних осіб. Неплатоспроможність (банкрутство) юридичних осіб.

Загальна характеристика господарських товариств: поняття, види, права та обов'язки учасників.

Поняття та порядок створення товариства з обмеженою відповідальністю, його статут. Управління товариством з обмеженою відповідальністю, припинення участі у ньому. Поняття та правовий статус товариства з додатковою відповідальністю.

Законодавство про акціонерні товариства, їх правові ознаки та порядок створення. Майно акціонерного товариства. Управління акціонерним товариством.

Поняття повного товариства та правовий статус його учасників. Поняття та створення командитного товариства. Правовий статус учасників командитного товариства.

Поняття, юридичні ознаки та порядок створення виробничого кооперативу. Членство у виробничому кооперативі. Майно виробничого кооперативу. Управління виробничим кооперативом.

Непідприємницькі товариства як учасники цивільних правовідносин. Правовий статус об'єднання співвласників багатоквартирного будинку.

Тема 11. Участь держави, АРК, територіальних громад у цивільних правовідносинах

Загальні положення участі держави, АРК та територіальних громад в цивільних правовідносинах.

Цивільна правоздатність держави, АРК та територіальних громад у цивільних правовідносинах.

Реалізація цивільної дієздатності держави, АРК та територіальних громад у цивільних правовідносинах. Органи державної влади, територіальних громад як органи публічно-правових утворень.

Відповідальність за зобов'язаннями держави, АРК, територіальних громад.

Тема 12. Об'єкти цивільних правовідносин

Поняття об'єктів цивільних прав (правовідносин). Матеріальні і нематеріальні блага як об'єкти цивільних правовідносин. Оборотоzдатність об'єктів цивільних прав.

Речі як об'єкти цивільних прав (правовідносин). Поняття речі та цифрової речі. Тварини як об'єкти цивільних прав. Класифікація речей. Рухомі і нерухомі речі. Інші види речей. Продукція, плоди, доходи як об'єкти цивільних прав. Майно та майнові права. Підприємство як єдиний майновий комплекс.

Гроші та валютні цінності як об'єкти цивільних правовідносин.

Цінні папери як об'єкти цивільних правовідносин. Поняття цінного паперу. Пайові, боргові, деривативи, товаророзпорядчі та інші групи цінних паперів. Види цінних паперів. Права на цінний папір та права за цінним папером. Виконання за цінним папером.

Роботи і послуги як об'єкти цивільних прав (правовідносин).

Результати інтелектуальної, творчої діяльності як об'єкти цивільних правовідносин. Інформація як об'єкт цивільних прав.

Особисті немайнові блага як об'єкти цивільних прав.

Змістовий модуль 4. Правочини та строки в цивільному праві

Тема 13. Загальні положення про правочини

Поняття та ознаки правочину. Воля і волевиявлення в правочині. Види правочинів.

Способи волевиявлення. Форма правочину.

Умови дійсності правочинів.

Державна реєстрація правочинів та її цивільно-правове значення. Тлумачення змісту правочину. Відмова від правочину.

Тема 14. Недійсні правочини

Поняття та підстави недійсності правочину. Нікчемні та оспорювані (заперечні) правочини.

Правові наслідки недійсності правочину. Недійсність частини правочину.

Види нікчемних правочинів.

Види та характеристика оспорюваних правочинів. Правочини з недоліками у формуванні волі. Правочини з дефектами у суб'єктному складі. Правочини з дефектами форми. Правочини з дефектами змісту та порядку укладення.

Тема 15. Представництво. Довіреність

Поняття та правова природа представництва. Склад правовідносин представництва. Значення представництва.

Відмінність представництва від суміжних конструкцій (комісії, довірчого управління, посередництва, діяльності «рукоприкладника» тощо).

Підстави виникнення та види представництва. Особливості комерційного представництва.

Представництво за довіреністю. Поняття та види довіреності. Форма довіреності. Припинення представництва за довіреністю. Скасування довіреності.

Представництво без повноважень або з їх перевищенням. Передоручення.

Тема 16. Строки в цивільному праві. Позовна давність

Поняття та юридична природа строків та термінів. Значення строків. Обчислення строків у цивільному праві. Початок і закінчення спливу строків.

Види строків та термінів та їх правове значення. Строки виникнення та здійснення цивільних прав. Строки виконання цивільно-правових обов'язків. Строки захисту цивільних прав.

Поняття, значення та види позовної давності. Початок перебігу та закінчення позовної давності. Зупинення, переривання та поновлення позовної давності. Наслідки спливу позовної давності.

Вимоги, на які позовна давність не поширюється.

РОЗПОДІЛ ОБСЯГУ ГОДИН ЗА ТЕМАМИ (МОДУЛЬ 1)
(третій семестр)

№ з/п	Найменування розділів і тем	Усього	Кількість годин		
			лек.	сем.	с/р
Змістовий модуль 1. Загальні положення цивільного права					
1.	Цивільне право України як галузь права	12	2	–	10
2.	Цивільне право як наука та навчальна дисципліна	8	–	–	8
3.	Джерела цивільного права	10	–	2	8
4.	Цивільне (приватне) право зарубіжних країн	8	–	–	8
	Разом за змістовим модулем 1	38	2	2	34
Змістовий модуль 2. Цивільні правовідносини. Здійснення та захист цивільних прав					
5.	Поняття, види та зміст цивільних правовідносин	10	2	–	8
6.	Здійснення цивільних прав і виконання цивільних обов'язків	8	–	–	8
7.	Захист цивільних прав та інтересів	12	–	2	10
8.	Цивільно-правова відповідальність	10	2	–	8
	Разом за змістовим модулем 2	40	4	2	34
Змістовий модуль 3. Суб'єкти та об'єкти цивільних правовідносин					
9.	Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин	18	4	2	12
10.	Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин	24	2	–	22
11.	Участь держави, АРК, територіальних громад у цивільних правовідносинах	6	–	–	6
12.	Об'єкти цивільних правовідносин	14	–	2	12
	Разом за змістовим модулем 3	62	6	4	52
Змістовий модуль 4. Правочини та строки в цивільному праві					
13.	Загальні положення про правочини	10	–	2	8
14.	Недійсні правочини	12	–	–	12
15.	Представництво. Довіреність	8	–	–	8
16.	Строки в цивільному праві. Позовна давність	10	2	–	8
	Разом за змістовим модулем 4	40	2	2	36
	Усього годин за 1-й семестр:	180	14	10	156

ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття №1 (2 год.)

ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Методичні рекомендації: При вивченні теми слід звернути увагу на структуру цивільного законодавства, особливості складових системи джерел цивільного права, роль і місце у ній Конституції України, цивільно-правового договору, моральних засад суспільства та судової практики, а також дію цивільного законодавства в часі, просторі та за колом осіб. Особливу увагу слід звернути на питання саморегулювання цивільних відносин, погляди українських науковців на роль і місце в системі правового регулювання цивільних відносин судової практики, цивільно-правового договору, звичаю. Застосування практики Європейського суду з прав людини судами України як джерела права є обов'язковим згідно зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Під час вивчення питання **«Поняття і види джерел цивільного права»** необхідно опрацювати статті 4-10 ЦК України, аналіз яких дає підстави для висновку, що систему джерел цивільного права становлять: 1) цивільне законодавство (нормативно-правові акти); 2) міжнародні договори, ратифіковані Україною; 3) інші джерела цивільного права: правові звичаї, зокрема, звичаї ділового обороту; судовий прецедент у випадках, прямо передбачених законом; цивільно-правовий договір; локальні нормативні акти; моральні засади суспільства.

Опрацьовуючи питання **«Поняття, структура та характеристика цивільного законодавства»** слід звернути увагу на те, що Конституція України є безпосереднім джерелом національного права, фундаментальною базою для кожної галузі права, включаючи і цивільне. Найбільш важливими правилами застосування актів цивільного законодавства є: 1) *ієрархія актів цивільного законодавства за юридичною силою*: за наявності двох актів цивільного законодавства різної юридичної сили, кожен з яких регулює одні й ті самі цивільні відносини, правила, встановлені нормативно-правовим актом нижчої юридичної сили, застосовуються лише остільки, оскільки вони не суперечать правилам нормативно-правового акта вищої юридичної сили; 2) *новий закон скасовує попередній закон*: за наявності двох актів цивільного законодавства однакової юридичної сили, один з яких суперечить іншому, застосуванню підлягає акт, прийнятий пізніше; 3) *спеціальна норма заміняє норму загальну*: загальні норми, які розраховані на невизначене коло випадків, застосовуються субсидіарно – лише остільки, оскільки вони не замінені спеціальними нормами (тобто нормами, які регулюють вужче коло випадків); 4) за відсутності норм цивільного законодавства, які врегульовують відносини між учасниками конкретної ситуації, за наявності визначених у законі підстав може бути застосована *аналогія цивільного закону* (ч. 1 ст. 8 ЦК України) або *аналогія цивільного права* (ч. 2 ст. 8 ЦК України). Зміни до ЦК України можуть вноситися виключно законами про внесення змін до Цивільного кодексу України.

Під час вивчення питання «Цивільний кодекс України – основний акт цивільного законодавства» запам'ятайте, що ЦК України побудований за пандектною системою (містить Загальну та Особливу частини) і складається із шести книг, кожна з яких поділена на розділи, які можуть поділятися на підрозділи. Основною структурною одиницею ЦК є глави, які, як і статті, мають наскрізну нумерацію. Деякі глави розбиваються на параграфи, а іноді – на підпараграфи. Вивчення питання **«Дія цивільного законодавства в часі, просторі та за колом осіб»** передбачає опрацювання ст. 5 ЦК України. Момент набрання чинності цивільно-правової норми

залежить від визначення нормативно-правового акту, в якому міститься така норма¹.

Під час вивчення питання «*Застосування цивільного законодавства за аналогією*» зверніть увагу на таке: 1) інститут аналогії в праві є правовим способом заповнення прогалин у праві; 2) правила про застосування закону і права про аналогію використовуються в цивільному праві лише при застосуванні законів; 3) при застосуванні закону а аналогією суд повинен тлумачити його так само, як і при звичайному застосуванні цієї норми.

Опрацьовуючи питання «*Правовий звичай, цивільно-правовий договір, судовий прецедент та інші джерела цивільного права*» необхідно провести аналіз положень ст. 7 ЦК України. Зверніть увагу, що звичай був найпершим і впродовж тривалого часу єдиним джерелом права. Умовами звичаю є: 1) неврегульованість питання, що є предметом судового спору в чинному законодавстві або договорі; 2) відсутність суперечності з договором або актами цивільного законодавства. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. при розгляді справ суди зобов'язані застосувати Конвенцію та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Питання для обговорення:

1. Поняття і види джерел цивільного права.
2. Поняття, структура та характеристика цивільного законодавства.
3. Цивільний кодекс України – основний акт цивільного законодавства.
4. Дія цивільного законодавства в часі, просторі та за колом осіб.
5. Застосування цивільного законодавства за аналогією.
6. Правовий звичай, цивільно-правовий договір, судовий прецедент та інші джерела цивільного права.

Основні поняття: джерела цивільного права, цивільне законодавство, прогалина у праві, аналогія закону, аналогія права, правовий звичай, міжнародний договір.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «джерело цивільного права».
2. Назвіть складові системи цивільного законодавства.
3. Яка структура Цивільного кодексу України?
4. Що таке саморегулювання цивільних відносин?
5. Який порядок офіційного оприлюднення актів цивільного законодавства?
6. Які існують способи подолання прогалин в цивільному праві?
7. Як співвідносяться загальні і спеціальні норми цивільного законодавства?
8. Яке юридичне значення мають Постанови Пленуму Верховного Суду, судова практика?
9. Яке правове значення норм моралі?
10. Дайте характеристику міжнародного договору як джерела цивільного права.
11. Визначте коло суб'єктів, на яких поширюється дія актів цивільного законодавства.
12. В яких випадках акти цивільного законодавства мають зворотню дію в часі?
13. За яких умов допускається застосування аналогії цивільного закону?
14. Яка роль судової практики в удосконаленні, тлумаченні та застосуванні норм цивільного права?

Практичні завдання:

Завдання 1. Визначте і занотуйте у зошит норми Конституції України, що безпосередньо регулюють цивільні відносини.

¹ Майданик Р.А. Цивільне право: Загальна частина. /Т. 1. Вступ в цивільне право. К.: Алерта, 2012. 472 с.

Завдання 2. Проаналізуйте ст. 8 ЦК України. Визначте перелік підстав та умов застосування а) аналогії цивільного закону; б) аналогії цивільного права.

Задача 1. 1 червня 2003 р. помер М. Після викриття спадщини з'ясувалося, що у її складі лише право власності на квартиру. Спадкоємцями М. були його діти Микола та Оксана. Микола впродовж 6-ти місяців після смерті батька здійснював догляд за квартирою, відремонтував її, сплачував комунальні платежі (ці дії свідчать про прийняття ним спадщини внаслідок фактичного вступу у володіння і управління нею за ст. 549 ЦК УРСР 1963 р, який був чинним на момент відкриття спадщини) і звернувся до нотаріальної контори для оформлення Свідоцтва про право на спадщину 1 вересня 2005 року. Натомість Оксана оформила Свідоцтво про право на спадщину на свою частку у праві власності на квартиру 15 грудня 2003 року. Нотаріус, до якого звернувся Микола, відмовив йому у видачі Свідоцтва, зазначивши, що Микола порушив вимоги ст.ст. 1297, 1270 ЦК України 2003 р.

Проаналізуйте Прикінцеві та Перехідні положення ЦК України та вирішіть спір.

Рекомендована література:

основна

1. Конституція України від 26 червня 1996 р. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%8>
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 05.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. Дата оновлення: 23.12.2022. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
4. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України від 10.06.1997 року № 503/97. Дата оновлення: 23.01.2007. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/503/97>
5. Про затвердження положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: Постанова КМУ № 731 від 28.12.1992 р. Дата оновлення: 11.10.2023. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF>
6. Майданик Р. А. Цивільне право: Загальна частина. Том 1. Вступ в цивільне право. К.: Алерта, 2012. 472 с.
7. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2010. с. 91-119
8. Цивільне право: підручник у 2 т. / В. І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с.
9. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>
10. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с.
11. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>
12. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-тє вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. кузнецової, В. В. Луця.– К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. с.16-27
13. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.1. Загальні положення. Особи / За ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС. 2020. 928 с.

додаткова

14. *Алексашина Ю.* Види цивільно-правових договорів як регуляторів цивільних правовідносин. *Юридична Україна.* 2012. № 12. с. 68-74
15. *Бірюкова А.Г.* Особливості договору як джерела цивільного права України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2018. № 33. С. 90-92. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc33/25.pdf>
16. *Дришлюк А.І.* Місце цивільно-правового договору в системі джерел цивільного права України. *Часопис цивілістики.* Випуск 16. С. 30-34. URL: <http://www.clj.nuoua.od.ua/archive/16/8.pdf>
17. *Майданик Р.* Вчення про джерела цивільного права. *Право України.* 2017. № 53-63. URL: https://rd.ua/storage/attachments/Майданик_2017_Вчення%20про%20джерела%20цивільного%20права%20України.pdf
18. *Панченко С.В.* Джерела цивільного договірної права: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради, Хмельницький, 2021. 241 с. URL: http://old.univer.km.ua/doc/specvr/diss_Panchenko.pdf
19. *Погрібний С.* Цивільний кодекс як основний акт цивільного законодавства України. *Право України.* 2005. № 1. С. 86–91.
20. *Чернега В.М.* Атипові норми цивільного права. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2023. С. 132-142. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/07/26.pdf>

Семінарське заняття № 2 (2 год.)

ЗАХИСТ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Методичні рекомендації: Вивчення питання «*Поняття цивільно-правового захисту. Підстави виникнення права на захист цивільних прав та інтересів. Форма та спосіб захисту*» передбачає ґрунтовне опрацювання коментаря ст. 15 ЦК України в якій як підстави для захисту суб'єктивного цивільного права називається його порушення, невизнання та оспорювання. Порушення права – це протиправна дія (бездіяльність) особи, що має наслідком припинення в особи суб'єктивного цивільного права або створення перешкод у процесі його здійснення як повністю, так і частково. Порушенням суб'єктивного цивільного права слід вважати не тільки перепону на шляху його реалізації, а й протиправне спонукання особи до реалізації належного їй права. Приклади: поширення про особу недостовірної інформації (ст. 277 ЦК України), піддані фізичної особи катуванню тощо (ст. 289 ЦК України), протиправному позбавленні права власності чи його обмеженні (ст. 321 ЦК України), невиконанні чи неналежному виконанні зобов'язання (ст. 610 ЦК України). Оспорювання права полягає в запереченні належності або обсягу цього права без ознак його порушення. Оспорювання права відображає такий стан правовідносин, коли є інша особа, яка в активній чи пасивній формі претендує на право, належне іншій особі, тим самим заперечуючи його. Активна форма претендування – це заперечення суб'єктивного цивільного права в юрисдикційному органі. Якщо таким органом є суд, то особа, чие право оспорюється, може вимагати його визнання шляхом звернення із зустрічним позовом. Невизнання права – дія або бездіяльність особи, яка за змістом становить заперечення існування суб'єктивного цивільного

права іншої особи, але не має ознак порушення права. Особа, яка суб'єктивно цивільне право не визнає, сама на нього не претендує. Невизнання полягає в пасивному запереченні наявності в особи права (наприклад, права власності), яке безпосередньо не спричиняє шкоду цьому праву, але створює невизначеність у правовому статусі його носія. Приклад: відмова нотаріуса видати свідоцтво про право на спадщину.

Спосіб захисту цивільного права чи інтересу – це дії, які спрямовані на попередження порушення або на відновлення порушеного, невизнаного чи оспорюваного цивільного права чи інтересу. Спосіб захисту цивільного права чи інтересу бути доступним та ефективним. Способи захисту цивільного права чи інтересу можуть бути судові (ст. 16 ЦК України) та позасудові (ст. 17-19 ЦК України).

Відповідно до ч.2 ст.15 ЦК України кожна особа має право на захист свого права чи інтересу. Чинним законодавством перебачено випадки захисту суб'єктивних прав не самим суб'єктом, права (інтереси) якого порушуються, а іншими особами чи органами, яким відповідно до закону чи договору надано таке право. До них можна віднести батьків, усиновлювачів, опікунів.

Під час розгляду питання **«Поняття юрисдикційного захисту. Система державних органів, які здійснюють захист цивільних прав та інтересів»**, аналізуючи судовий порядок захисту, слід пригадати систему судів України та їх компетенцію. Підстави та умови звернення за захистом цивільних прав та інтересів до третейського суду визначені у ст.ст. 1, 5 Закону України «Про третейські суди». Керуючись ст. 18 ЦК України та гл. 14 Закону України «Про нотаріат» слід з'ясувати в яких випадках захист цивільних прав здійснюється нотаріусом. Згідно з резолюцією Європейського парламенту від 18.01.1994 р. «Нотаріат у Європейському співтоваристві» нотаріат визначається як орган превентивного правосуддя. Захист прав нотаріусом здійснюється, шляхом вчинення останнім виконавчого напису, і є альтернативним (більш складному за змістом процесу судового захисту) позасудовим способом захисту цивільних прав, а виконавчий напис нотаріуса – самостійною підставою для задоволення вимог кредитора шляхом стягнення грошових сум або витребування майна від боржника за цим виконавчим документом, якщо вимога є безспірною.

Ознаки правозахисного спрямування мають і такі нотаріальні дії, як накладання заборони на відчуження нерухомого майна, прийняття у депозит грошових сум та цінних паперів, посвідчення окремих фактів, наприклад, що особа є живою в ситуації, коли людині припинили виплати пенсії тощо. Цей перелік не є вичерпним. Зверніть увагу, що способи захисту, визначені ст. 16 ЦК України не лише прямо регулюють захист порушених цивільних прав у суді, але поширюються і щодо захисту прав в іншому порядку (ст. 17-19 ЦК України).

При вивченні питання **«Неюрисдикційна форма захисту. Поняття та умови застосування самозахисту цивільних прав»** необхідно звернутися до ст. 19 ЦК України, якою визначаються поняття, суб'єкти, предмет самозахисту та умови виникнення права на самозахист, на ст. 1169 та 1171 ЦК України, а також на ст. 672, 678, 872 ЦК України в яких йдеться про види заходів оперативного впливу (оперативні санкції) як заходи самозахисту. Зверніть увагу, що здебільшого судами визнається, що самозахист цілком припустимий, якщо дії порушника не тільки є протиправними, а й взагалі не мають і не можуть мати будь-якої правової підстави. Натомість, якщо між сторонами цивільного правовідношення існує чи потенційно можливий спір про право (правову підставу дій порушника), то самозахист не допускається. Способи самозахисту поділяються на: 1) встановлені актами цивільного

законодавства; 2) встановлені договором; 3) самостійно визначені («сконструйовані») особою, яка захищається.

Способи можуть бути судовими (ст. 16 ЦК України) і позасудовими (ст. 17-19 ЦК України). Зверніть увагу, що право на захист як матеріальне право і право звернутися до суду за захистом, яке за своєю юридичною природою є процесуальним правом, тісно взаємопов'язані. Відповідно захист цивільних прав є міжгалузевим – матеріально-процесуальним інститутом: захист забезпечується застосуванням конкретного способу захисту (матеріальний бік захисту) і знаходить свій зовнішній вираз у певній діяльності юрисдикційних органів (процесуальний аспект захисту). Обрання способу захисту – це прерогатива позивача. Ключовим для надання судового захисту і відмови в ньому є визнання обраного позивачем способу захисту належним та ефективним в контексті обставин відповідної справи. *Належним* способом захисту є такий, що відповідає змісту порушеного права, способу (характеру) його порушення, наслідкам, які спричинило порушення, правовій меті, якої прагне суб'єкт захисту. *Ефективним* є такий спосіб захисту, який будучи належним, приводить до реального поновлення порушеного права (забезпечує припинення його невизнання чи оспорювання) або припиняє неможливість здійснення інтересу чи забезпечує можливість отримання відповідного відшкодування. Якщо невідповідність способу захисту критеріям належності та ефективності призводить до відмови в задоволенні позивних вимог, то у разі посилення відповідача на неправильні (невідповідні предмету позову) законодавчі положення суд має застосувати відповідну законодавчу норму самостійно. Така помилка позивача не може бути підставою для відмови в позові. Однак у випадку, коли заявлена позовна вимога (наприклад, стягнення коштів) сформульована правильно, але неправильно визначено спосіб захисту та правову підставу позову (наприклад, стягнення грошових коштів як безпідставного збагачення замість стягнення на підставі договору), суд має відмовляти у задоволенні позову за неналежністю.

Спосіб захисту права/інтересу, який застосовується в судовому порядку, може встановлюватися: 1) в договорі; 2) в законі; 3) судом у визначених законом випадках. Такими законами є Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України та інші процесуальні кодекси.

Під час опрацювання питання «*Поняття та види судових способів захисту цивільних прав та інтересів*» необхідно взяти до уваги те, що способи захисту поділяються на 1) універсальні (загальні), закріплені у ст. 16 ЦК України та 2) спеціальні, які встановлюються договором або спеціальним законодавством. Прикладом спеціального способу захисту права власності є позов про визнання права власності, негативний чи віндикаційний позови.

Спосіб захисту втілює безпосередню мету, якої прагне досягти суб'єкт захисту, вважаючи, що таким чином буде припинено порушення (оспорювання, невизнання) його прав, він компенсує витрати, що виникли у зв'язку із цим, або в інший спосіб нівелює негативні наслідки порушення його прав². Зверніть увагу, що водночас із способами захисту виокремлюють заходи (міри) відповідальності та оперативні санкції. Застосування засобів цивільно-правової відповідальності впливає на майнову сферу порушника, призводить до її погіршення у порівнянні із тим станом, який був до порушення. Міри відповідальності, на відміну від інших засобів захисту, гарантують здійснення компенсаційної функції. ... Способи захисту та міри

² Постанова ВС у складі КТС від 25.05.2018 р. у справі №910/23488/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74346092>

відповідальності співвідносяться як родові та видові поняття³. Серед способів захисту, закріплених у ч. 2 ст. 16 ЦК України заходами відповідальності є ті, які визначені у п. 8 і п.9. Що стосується оперативних санкцій (наприклад, одностороння відмова від договору або розірвання договору), то безпосередня мета їх застосування полягає, насамперед, у запобіганні виникненню та/або мінімізації втрат кредитора шляхом припинення правопорушення з боку контрагента та їх попередження.

Опрацьовуючи питання «*Характеристика судових способів захисту цивільних прав та інтересів*» доцільно звернути увагу на їх класифікацію за таким критерієм як «результат наслідків їх застосування для відновлення порушеного права». За цим критерієм виокремлюють 3 групи, а саме: 1) способи захисту, застосування яких дозволяє підтвердити право, що захищається, або припинити чи змінити обов'язок (визнання права; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення); 2) способи захисту, застосування яких дозволяє попередити або припинити порушення права (припинення дії, яка порушує право; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування); 3) способи захисту цивільних прав, застосування яких має за мету відновити порушене право і (або) компенсувати втрати, понесені у зв'язку з його порушенням (відновлення становища, що існувало до порушення права; визнання правочину недійсним; відшкодування збитків; компенсації моральної шкоди).

За допомогою способу захисту «визнання права» може бути захищене як право, яке не визнається або оспорується, так і інтерес особи у набутті права. У першому випадку рішенням суду про визнання права встановлюється визначеність у відповідних правовідносинах (ст. 392 ЦК України). У разі визнання права при захисті інтересу встановлюється цивільне право особи, яке до цього не існувало, а виникає тільки з моменту набрання рішенням суду про визнання права законної сили (ч. 3,5 ст. 376, ч. 4 ст. 1224, ст. 1341 ЦК України). Спосіб захисту «припинення дії, яка порушує право» застосовується щодо триваючого правопорушення, вчиненого іншою особою, чим створюються перешкоди у здійсненні суб'єктивного права (ст. 391, статті 424 і 432 ЦК України).

Питання для обговорення:

1. Поняття цивільно-правового захисту. Підстави виникнення права на захист цивільних прав та інтересів. Форма та спосіб захисту.
2. Поняття юрисдикційного захисту. Система державних органів, які здійснюють захист цивільних прав та інтересів.
3. Неюрисдикційна форма захисту. Поняття та умови застосування самозахисту цивільних прав.
4. Поняття та види судових способів захисту цивільних прав та інтересів.
5. Характеристика судових способів захисту цивільних прав та інтересів.

Основні поняття: цивільно-правовий захист, охорона; охоронюваний правом інтерес; право на захист; юрисдикційна та неюрисдикційна форми захисту цивільних прав; самозахист, необхідна оборона, крайня необхідність; спосіб захисту, шкода, збитки, реальні збитки, упущена вигода; моральна шкода; неустойка.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке цивільно-правовий захист?
2. У чому полягає відмінність цивільно-правового захисту від охорони?

³ Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 1: Загальні положення. Особи / за ред. І.В. Спасибо - Фатеевої. Харків: ЕКУС, 2020. С. 148

3. Хто може виступати суб'єктами цивільно-правового захисту?
4. Що є об'єктом цивільно-правового захисту?
5. Що таке охоронюваний правом інтерес?
6. Що розуміють під правом на захист цивільних прав та інтересів? Які елементи складають його зміст?
7. В яких випадках і за яких умов захист цивільних прав здійснюється судами?
8. Як розмежовується компетенція загальних, господарських, та адміністративних судів?
9. В яких випадках і за яких умов захист цивільних прав здійснюється третейськими судами?
10. Що таке самозахист цивільних прав? Які існують види заходів самозахисту?
11. Що таке заходи оперативного характеру (впливу)? Які існують види вказаних заходів?
12. Що таке спосіб захисту цивільних прав?
13. Які існують універсальні та спеціальні способи захисту цивільних прав?
14. Назвіть відмінності між способами захисту і засобами (мірами) цивільно-правової відповідальності.

Практичні завдання:

Завдання 1. Складіть схему «Юрисдикційні форми захисту цивільних прав», відобразивши в ній усі види органів, уповноважених захищати суб'єктивні цивільні права за законодавством України.

Задача 1. П. та М., виламавши двері квартири відомого колекціонера К., проникли до неї з метою викрадення антикварних речей та валютних цінностей. В той час коли грабіжники, не поспішаючи, пакували в сумки викрадене, К., який забув у домашньому сейфі необхідні документи, і його охоронець повернулись до квартири. У відповідь на слова К.: «Хто ви? Що ви тут робите?» – П. та М. відкрили хаотичну стрілянину з пістолетів. В результаті пострілів у відповідь, вчинених охоронцем, П. та М. були вбиті.

Проаналізуйте ситуацію і дайте відповіді на питання: 1) яку форму захисту цивільних прав було використано у цьому випадку? 2) чи дотримано охоронцем К. умов правозгідності способів самозахисту? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. Б. з подругами прийшла до магазину у день розпродажу і придбала пальто. Повернувшись додому і примірявши пальто ще раз, вирішила, що придбана річ їй не підходить за кольором. Через десять днів Б. завітала до магазину і попросила продавця обміняти пальто на аналогічне, але іншого кольору, або прийняти від неї пальто і повернути їй сплачену за нього грошову суму. Продавець заявив жінці, що її прохання задовольняти не буде з таких підстав:

По-перше йому відомо, що Б. є приватним підприємцем, а значить, правила, встановлені Законом України «Про захист прав споживачів», на укладений нею договір не поширюються.

По-друге, пальто було придбано на розпродажі великою знижкою.

По-третє, у Б. загублений чек.

По-четверте, вона з'явилася через 10-ть днів, а на обмін товару в магазині встановлено строк – один тиждень.

По-п'яте, пальта цієї моделі, але іншого кольору, вже розпродані.

Чи правомірні аргументи, надані продавцем? Дайте правову оцінку кожному аргументу окремо.

Задача 3. За усною домовленістю між Р. та С. 20 серпня 2020 року Р. передав у безоплатне користування для дочки С. флейту. Згодом Р. переїхав на постійне місце

проживання в інше місто. 2 січня 2022 року Р. звернувся до С. з проханням повернути музичний інструмент, оскільки він потрібен йому самому. Проте С. інструмент не повернув. Р. ще декілька разів телефонував до С. з проханням повернути його річ. С. кожного разу обіцяв повернути інструмент, але так і не повернув його. 07 лютого 2024 року Р. звернувся до суду з вимогою до С. про повернення флейти.

Проаналізуйте ситуацію і дайте обґрунтовану відповідь на питання: 1) чи підлягає захисту право Р.? 2) яке рішення повинен прийняти суд?

Задача 4. М. пред'явив позов до І. про стягнення 3 тис. грн. - вартості лікування та 10 тис. грн. - компенсації моральної шкоди (ст.1168 ЦК України), посилаючись на те, що в результаті ДТП йому були спричинені тілесні ушкодження і він два місяці знаходився на лікуванні. У судовому засіданні встановлено, що ДТП сталася внаслідок дій самого М., який, не звернувши уваги на червоний сигнал світлофора та рух автотранспорту, переходив перехрестя, де й мало місце зіткнення. Було встановлено, що в ДТП вина водія І. повністю відсутня.

Чи підлягає позов Д. задоволенню? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 5. Об'єднання художників уклало з художником М. договір найму майстерні, в якій останній працював впродовж останніх десяти років. У січні 2023 року М. помер. Через 10 днів до об'єднання художників з проханням відтермінувати звільнення майстерні на три місяці звернулася донька художник, оскільки хоче перебрати документи, ескізи, полотна та інші предмети, котрі зберігались у майстерні батька. У серпні 2023 р. об'єднання художників передало майстерню в оренду художнику К., який у вересні 2023 р. попросив дочку М. передати йому ключі від майстерні. На це прохання дочка М. відповіла відмовою, повідомивши, що майстерню звільняти не буде, оскільки вважає, що право оренди перейшло до неї в порядку спадкування. К. звернувся до суду з вимогою про усунення перешкод у здійсненні його права оренди, а саме: примусове виселення М. з майстерні.

Проаналізуйте ситуацію і дайте відповіді на питання: 1) кому належить право на оренду майстерні? 2) яким способом можна захистити порушене право на оренду майстерні? 3) яке рішення повинен прийняти суд? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 6. Співробітник поліції С., пізно ввечері повертався додому з чергування. В цей час на нього було вчинено розбійний напад п'ятьох осіб. Для захисту свого здоров'я, життя і майна С. змушений був застосувати зброю, внаслідок чого він: 1) вбив одного нападника; 2) заподіяв тілесні ушкодження двом нападникам, що спричинили їх інвалідність II та III груп; 3) поранив випадкового перехожого, що спричинило в останнього тимчасовий розлад працездатності, внаслідок чого він був звільнений з роботи через фізичну неспроможність її виконувати.

Вдова вбитого нападника подала позов до суду про відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника.

Дайте юридичну оцінку діям С. Чи мають право на захист вказані особи, яким С. завдав шкоду? Якщо так, то якими способами вони можуть захистити свої права? Відповідь обґрунтуйте.

Рекомендована література:

основна

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року №435-IV. Дата оновлення: 05.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму ВСУ від 31.03.1995 р. Дата оновлення: 27.02.2009. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>

3. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням моральної шкоди: роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 29 лютого 1996 р. Дата оновлення: 01.02.2005. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v5_95800-96

4. Аналіз практики застосування судами ст. 16 ЦК України. Лист Верховного Суду України від 01.04.2014 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00073> (Дата звернення: 20.08.2024)

5. Щомісячний аналіз судової практики з цивільного права. Національна спілка адвокатів. Серпень 2020. Випуск 1. <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Dajest.pdf> (Дата звернення: 20.08.2024)

6. Грушицький А. Застосування ефективного способу захисту порушеного права. Актуальна практика Верховного Суду. 2022. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_11_07_Grushytskyi_24_10.pdf (Дата звернення: 20.08.2024)

7. Погрібний С.О. Визначення способу захисту цивільних прав та інтересів. ВС. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezent_Pogribnyi_sposib_zahistu.pdf (Дата звернення: 20.08.2024)

8. Цивільне право України. Загальна частина: підручник /за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид. К.: Юрінком Інтер, 2010. С. 198-218

9. Цивільне право: підручник у 2 т. / В І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с.

10. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>.

11. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів /кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>

12. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>

13. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-тє вид., перероб. і допов./ за ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. С. 47-59

14. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.1. Загальні положення. Особи / За ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС. 2020. 928 с.

додаткова

15. *Жернебной І.* Особливості розгляду справ про відшкодування неповнолітніми особами матеріальної та моральної (немайнової) шкоди. *Підприємництво, господарство, право.* 2010. № 12. С. 43-46

16. *Жук А.* Відновлення становища, що існувало до порушення у системі способів захисту суб'єктивних цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право.* 2021. № 1. С. 11-16. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/3.pdf>

17. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди: Навчальний посібник / За ред. М.К. Галянтича. К.: Юрінком Інтер, 2011. 624 с.

18. *Коваленко І. А.* Цивільно-правова відповідальність осіб з вадами волі: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 180 с. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/15984/1/20200930_301.pdf

19. Кучер В. О., Поляк С. П. Визначення розміру відшкодування моральної шкоди. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 120-132

20. Панькевич Р. Зміна та припинення правовідношення як способ захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів держави і територіальних громад: порівняльно-правовий аналіз. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 36-41. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/3/8.pdf>

21. Примаць В. Функції цивільно-правової відповідальності юридичних осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 7. С. 115–117.

22. Примаць В. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільно-правової відповідальності. *Юридична Україна*. 2005. № 3. С. 50–53.

23. Рибак О. До питання про визначення поняття «моральна (немайнова) шкода». *Підприємництво, господарство, право*. 2012. № 11. С. 29-32

24. Рибак О. Критерії визначення розміру компенсації моральної (немайнової) шкоди. *Підприємництво, господарство, право*. 2012. № 10. С. 24-27

25. Стрижеус Д.А. Способи судового захисту цивільних прав. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2022. № 6. С. 521-523. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2022/119.pdf

Семінарські заняття № 3 (2 год.)

ФІЗИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Методичні рекомендації: Опрацюючи питання **«Фізична особа як учасник цивільних правовідносин: поняття, засоби індивідуалізації, цивільна правосуб'єктність»** зверніть увагу на зміст понять «людина», «фізична особа», «громадянин», а також проаналізуйте статті 28, 29, 43, 46, 294-296, 532, 1221 ЦК України та статті 160, 161 СК України.

Під час опрацювання питання **«Поняття цивільної дієздатності фізичної особи та її види. Зміст окремих різновидів цивільної дієздатності»** проаналізуйте зміст таких елементів цивільної дієздатності як правочиноздатність і деліктоздатність, з'ясуйте відмінність між *набуттям* (ст. 34 ЦК України) та *наданням* повної цивільної дієздатності (емансипацією) та порядком надання повної цивільної дієздатності, передбаченим для особи, яка бажає займатись підприємницькою діяльністю та інших випадків, передбачених у ст. 35 ЦК України. Керуючись відповідними нормами ЦК України, необхідно з'ясувати, можливість вчинення яких саме видів правочинів складає обсяг відповідного виду дієздатності. На основі ст. 36–42 ЦК України, потрібно вміти розрізняти підстави та правові наслідки обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та визнання фізичної особи недієздатною (з урахуванням ст. 248 та 1008 ЦК України).

Опрацювання питання **«Підстави, порядок та правові наслідки обмеження дієздатності фізичної особи»** зверніть увагу на те, що підстави обмеження дієздатності фізичної особи встановлено ч.1 і ч. 2 ст. 36 ЦК України. Питання про відповідність психічного розладу фізичної особи, встановленим критеріям вирішується виключно судом, з урахуванням результатів судово-психіатричної експертизи та інших доказів. Щодо зловживання різними засобами (ч. 2 ст. 36 ЦК

України), то саме по собі зловживання ними особою не може бути підставою для обмеження її цивільної дієздатності. Має бути таке зловживання, яке ставить саму особу, свою сім'ю, інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Питання **«Підстави, порядок та правові наслідки визнання фізичної особи недієздатною»** базується на положеннях статтях 39-42. Підставою визнання особи недієздатною є такий психічний розлад, внаслідок якого особа взагалі не розуміє значення своїх дій та/або не може керувати ними. Із заявою в суд можуть звернутися члени сім'ї, орган опіки і піклування, заклад з надання психіатричної допомоги. Основним для розгляду такої справи є висновок про стан психіки фізичної особи, що видається судово-психіатричною експертизою за ухвалою суду.

Під час вивчення питання **«Підстави, порядок та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою»** слід звернути увагу на те, що, окрім тих правових наслідків визнання особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою, які визначені в ст. 44 та 47 ЦК України, законодавство передбачає також низку інших правових наслідків (статті 248, 1008, 1220 ЦК України та статті 104, 107 СК України).

Розкриваючи питання **«Підстави, порядок та правові наслідки оголошення фізичної особи померлою»** зверніть увагу на те, що звертаючись до суду з заявою про оголошення особи померлою, заявник повинен довести свою юридичну зацікавленість у вирішенні цього питання. Зверніть увагу, що Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» запроваджено нові категорії осіб, а саме особа, зникла безвісти та особа, зникла безвісти за особливих обставин. Осіб, зниклих безвісти слід відмежовувати від осіб, визнаних безвісно відсутніми та оголошених померлими.

Питання **«Поняття, види та цивільно-правове значення актів цивільного стану»** базується на положеннях ст. 49 ЦК України та Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану». Державній реєстрації підлягають такі акти цивільного стану: народження фізичної особи та встановлення її походження, громадянство, шлюб, розірвання шлюбу, зміна імені, смерть. Кожен факт реєстрації акта цивільного стану підтверджується відповідними свідцтвом на бланках суворої звітності, які виготовляються за єдиними зразками. Актівий запис цивільного стану є безспірним доказом фактів, реєстрація яких посвідчується, до спростування його в судовому порядку.

Питання для обговорення:

1. Фізична особа як учасник цивільних правовідносин: поняття, засоби індивідуалізації, цивільна правосуб'єктність.
2. Поняття цивільної дієздатності фізичної особи та її види. Зміст окремих різновидів цивільної дієздатності.
3. Підстави, порядок та правові наслідки обмеження дієздатності фізичної особи.
4. Підстави, порядок та правові наслідки визнання фізичної особи недієздатною.
5. Підстави, порядок та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою.
6. Підстави, порядок та правові наслідки оголошення фізичної особи померлою.
7. Поняття, види та цивільно-правове значення актів цивільного стану.

Основні поняття: фізична особа; цивільна правоздатність, цивільна дієздатність, деліктоздатність; правочиноздатність; повна, неповна, часткова дієздатність; емансипація; ім'я фізичної особи, місце проживання фізичної особи; акти цивільного стану.

Питання для самоконтролю

1. Яке правове значення понять «людина», «фізична особа», «громадянин»?

2. Назвіть засоби, що індивідуалізують фізичну особу як учасника цивільних правовідносин.
3. Яке юридичне значення має місце проживання у цивільному праві?
4. У чому полягають відмінності між цивільною правоздатністю та суб'єктивним цивільним правом?
5. Які юридичні можливості складають зміст цивільної правоздатності фізичної особи?
6. У чому полягають відмінності між цивільною дієздатністю і правоздатністю фізичної особи?
7. Що розуміють під правочиноздатністю?
8. Що розуміють під тестаментоздатністю?
9. Що розуміють під трансдієздатністю?
10. Що таке «дрібний побутовий правочин»?
11. Які правочини може вчиняти особа з неповною цивільною дієздатністю?
12. Що таке емансипація?
13. Розкрийте відмінність між набуттям та наданням повної цивільної дієздатності.
14. Що є підставою для обмеження цивільної дієздатності фізичної особи?
15. Які підстави визнання фізичної особи недієздатною?
16. Хто несе відповідальність за дії, вчинені особою, яка визнана недієздатною?
17. Які правові наслідки визнання особи безвісно відсутньою?
18. Які правові наслідки оголошення фізичної особи померлою?
19. Що таке «акти цивільного стану»?

Практичні завдання:

Задача 1. Дмитро (8 років) та Матвій (10 років) розвели на вулиці багаття від якого спалахнув будинок, що знаходився неподалік. Власник будинку звернувся до суду з позовом про відшкодування батьками Дмитра та Матвія завданих збитків.

Батьки заперечували проти позову, посилаючись на те, що діти не є деліктоздатними і, відповідно, відповідальність за вчинену шкоду не несуть, а вони (батьки) на момент завдання шкоди були на роботі, і тому також не можуть нести відповідальність.

Дайте правову оцінку дій власника будинку та аргументів батьків. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. П. одружився із К., яка має дитину Остапа 8-ми років. У хлопчика склалися гарні відносини із новим чоловіком мами і він став називати його «батьком». П. відповідав взаємністю та брав активну участь у житті дитини. Коли Остапу виповнилося 14 років, він вирішив придбати за оголошенням старий гірський велосипед. Для вчинення договору продавець зажадав згоди одного із батьків, обґрунтовуючи це тим, що Остап є неповнолітнім, і пізніше батьки зможуть оскаржити договір купівлі-продажу як недійсний. Остап звернувся до П. з проханням надати таку згоду, отримав її та придбав велосипед.

Проаналізуйте ситуацію і дайте правову оцінку дій продавця і П. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 3. Ф. купив у свого знайомого Д. телефон за 1 тис. грн. Наступного дня до Д. звернулася дружина Ф., яка вимагала забрати телефон назад і повернути сплачені за нього кошти, пояснивши, що її чоловік у судовому порядку обмежений у дієздатності. У зв'язку з цим він не має права самостійно укладати правочини, а вона, як його піклувальник, згоди на купівлю телефону не давала. Д. відповів, що, за словами Ф., останній виграв 1 тис. грн. у лотерею, отримавши тим самим випадковий додатковий дохід, розпорядження яким не зачіпає матеріальних інтересів сім'ї. На цій

підставі Д. вважав, що такою сумою Ф. міг би розпоряджатися самостійно без згоди піклувальника.

Проаналізуйте ситуацію і дайте правову оцінку дії дружини Ф. і продавця Д. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 4. Директор автотранспортного підприємства видав наказ, яким заборонив бухгалтерії виплачувати слюсарю С. належну йому заробітну плату і дав розпорядження видавати зарплату його дружині. Прийняття таких заходів у наказі було мотивоване тим, що С. зловживав спиртними напоями.

Дайте правову оцінку наказу директора. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 5. 17 річний Петро, який працював у майстерні з ремонту мобільних телефонів, побачивши у дворі велосипед, взяв його і поїхав кататись. Пізніше з'ясувалося, що Петро мав намір недовго покататися і поставити велосипед на місце, де він його взяв.

З'їжджаючи з пагорба, Петро налетів на дерево, зламав велосипед, а сам із травмами і забоями був доставлений у лікарню. Було встановлено, що велосипед належить К., який вимагає відшкодування завданих йому збитків від батьків Петра. Батьки відмовили, посилаючись на те, що вони не в змозі здійснювати контроль за сином. К. звернувся до суду з позовом до батьків Петра про відшкодування нанесеної йому шкоди.

Вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 6. К., визнаний у встановленому законом порядку недієздатним, впродовж декількох місяців купував по одній авторучці в день в одному і тому ж магазині. Призначена його опікуном дружина, принесла у магазин всі придбані ним авторучки і вимагала від директора магазину повернути сплачені за них гроші.

Директор магазину відмовився виконати вимогу дружини К., посилаючись на те, що К. здійснював дрібні побутові правочини, які будь-яка фізична особа має право вчиняти самостійно.

Вирішіть спір.

Задача 7. 17-ти річний В. з нагоди закінчення середньої школи отримав у подарунок від бабусі відеокамеру. Через деякий час він запитав бабусю, чи не буде вона заперечувати проти того, щоб він обміняв відеокамеру на фотоапарат, що належить його знайомому Н. Бабуся не заперечувала і письмово оформила свою згоду на вчинення правочину. Обмін відбувся.

Батько В., дізнавшись про цей обмін, зажадав від Н. повернути відеокамеру та взяти назад фотоапарат, оскільки він своєї згоди на обмін не давав. Н. відповів відмовою, пояснивши, що, наскільки йому відомо, відеокамера була подарована В. не батьком, а бабусею, яка дала письмову згоду на здійснення цього правочину. За цих обставин, як вважав Н., неповнолітній В. не потребував згоди батька на укладення договору.

Проаналізуйте ситуацію і вирішіть спір. Чи зміниться рішення, якщо мати В. дасть згоду на обмін на прохання бабусі? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 8. 1 квітня 2023 р. Лариса звернулася в нотаріальну контору з проханням посвідчити договір купівлі-продажу житлового будинку, що належав її чоловікові, який рішенням суду від 20 березня 2020 р. був визнаний безвісно відсутнім. Нотаріус, враховуючи, що з часу зникнення чоловіка пройшло більше 3-х років, договір посвідчив.

Чи правомірні дії нотаріуса? Відповідь обґрунтуйте.

Рекомендована література:

основна

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 05.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Сімейний кодекс України: від 10.01.2002 р. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003р. в редакції Закону від 26.11.2015 р. Дата оновлення: 03.09.2024. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
4. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 12 липня 2018 р. № 2505-VIII. Дата оновлення: 20.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#top>
5. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003р. Дата оновлення: 28.03.2024. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>
6. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.11 р. Дата оновлення: 03.09.2024. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
7. Про деякі питання декларування і реєстрації місця проживання та ведення реєстрів територіальних громад: Постанова КМУ № 265 від 07.02.2022 р. Дата оновлення: 25.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2022-%D0%BF#top>
8. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. Дата оновлення: 25.08.2024. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
9. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010р. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>
10. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Мініюсту України № 52/5 від 18.10.2000 р. Дата оновлення: 15.06.2024. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>
11. Правила внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджені наказом Мініюсту України № 96/5 від 12.01.2011 р. Дата оновлення: 15.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11#Text>
12. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2010. С. 259-309
13. Цивільне право: підручник у 2 т. / В. І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бєтова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спаси́бо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с.
14. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>
15. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>
16. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>
17. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. – 5-тє вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. кузнєцової, В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – Т.1. – С. 60-136
18. Стефанчук М. О. Цивільна правосуб'єктність фізичних осіб та особливості її здійснення: монографія. Київ : Артєк, 2020. 479 с. URL: <https://stefanchuk.com/wp->

19. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.1. Загальні положення. Особи / За ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС. 2020. 928 с.

додаткова:

20. Гейнц Р. М. Правочиноздатність як елемент цивільної дієздатності неповнолітніх осіб. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : Збірник наукових статей. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2020. Випуск 54. С. 10 – 22. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/5076/5536>

21. *Макаренко О. В.* Цивільно-правове регулювання відносин, пов'язаних з наданням дієздатній особі допомоги при здійсненні її прав і виконанні обов'язків: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.03. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків. 2016. 20 с.

22. *Морозова С.Є.* Правове регулювання опіки та піклування за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... к.ю.н. за спеціальністю 12.00.03.К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького, 2013. 20 с.

23. *Романовська Л.* Правоздатність дитини за цивільним законодавством. Право України. 2013. № 1-2. С. 407-412

24. *Слободян С.* Обмеження дієздатності фізичних осіб: цивільно-правові проблеми. Юридичний журнал. 2004. № 1 (19). С. 32–33.

25. *Стефанчук М.О.* Теоретичні засади цивільної правосубектності фізичних осіб та особливості її здійснення: автореф. дис. ... д.ю.н.:12.00.03. Науково-досл. ін-т прив. права і підпр. імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. К.: 2020. 40 с.

26. *Черненко Л.* Предмет правового інституту реєстрації актів громадянського (цивільного) стану . Право України. 2010. № 4. С. 321-328

Семінарське заняття № 4 (2 год.)

ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Методичні рекомендації: Центральним питанням цієї теми є питання про сутність самого поняття об'єкт цивільних правовідносин, яке є найбільш спірним у теорії права взагалі і цивілістиці, зокрема. На сьогодні найпоширенішою є плюралістична концепція, відповідно до якої об'єктами виступають речі, дії, результати творчої інтелектуальної діяльності, немайнові блага тощо. Таке розуміння свідчить про те, що об'єкти правовідносин є такі ж різноманітні, як і відносини, що регулюються цивільним правом, а також на те, що «закони, їх норми впливають не лише на людей, але через них і на об'єкти матеріального світу, соціальні спільноти, державні інститути».

Опрацювання питання *«Поняття та види об'єктів цивільних правовідносин, їх оборотоздатність»* передбачає детальний аналіз положень ст. 177 ЦК України та опрацювання матеріалу науково-практичного коментаря до цієї статті. Зверніть увагу на зміни, які були внесені до цієї статті у серпні 2023 р.

Вивчення питання *«Речі як об'єкти цивільних прав. Цифрова річ. Класифікація речей та її правове значення»*, насамперед, передбачає аналіз статей

179-190 ЦК України. Зверніть увагу, що сьогодні змінюється підхід до розуміння речі лише як предмета матеріального світу і ЦК України доповнено ст. 179¹, яка містить визначення поняття цифрової речі. Класифікацію речей необхідно проводити, керуючись нормами глави 13 ЦК України. Особливу увагу слід звернути на практичне значення поділу речей на рухомі та нерухомі, подільні та неподільні, індивідуально визначені та родові, споживні і неспоживчі, що відображається в особливостях їх правового режиму (зادля цього рекомендуємо керуватись, зокрема, нормами ст. 182, 364, 760, 1046 ЦК України). З'ясовуючи поняття та особливості правового режиму нерухомості, потрібно звернутись до ст. 181, 182, а також до ст. 331, 334, 335, 344 ЦК України.

Під час вивчення питання *«Тварини, майно, майнові права, підприємство, продукція, плоди, доходи як об'єкти цивільних прав»* зверніть увагу на те, що кожному з цих об'єктів притаманний свій особливий правовий режим, що відображається у відповідних положеннях ЦК України. Наприклад, на тварин поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом. Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Відповідно до ч. 1 ст. 191 ЦК України підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності.

Розглядаючи питання *«Гроші та валютні цінності як об'єкти цивільних правовідносин»*, слід керуватись ст. 99 Конституції України та ст. 192 ЦК України. Крім цього, потрібно ознайомитися із положеннями Закону України «Про валюту і валютні операції», яким встановлюється порядок використання іноземної валюти в Україні.

Вивчення питання *«Поняття та групи цінних паперів»* необхідно розпочати з аналізу законодавчого визначення поняття цінного паперу (ст. 194 ЦК України). Зверніть увагу, що у ст. 195 ЦК України визначено групи цінних паперів. Цей перелік може бути доповнений законом.

Під час вивчення питання *«Види цінних паперів»* необхідно опрацювати положення розділу II Цінні папери Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», де у ст. 8 закріплені види цінних паперів, а у статтях 9-30 дається їх характеристика та Закону України «Про обіг векселів в Україні». Здобувачі повинні знати, які є види цінних паперів, до яких груп вони належать, визначення акції, векселя, облігації.

Опрацьовуючи питання *«Роботи та послуги як об'єкти цивільних правовідносин»* слід звернути увагу на специфіку даних об'єктів. Результат робіт завжди має матеріалізований характер, що може проявлятися у створенні нової речі (побудова будинку, пошив костюму), відновленні функціонального призначення речі (ремонт), наданні їй нових властивостей (реконструкція), зовнішнього виду тощо. Послуга – це нематеріальне благо, що знаходить свій вияв в діях (діяльності) особи, яка їх (її) здійснює. Результат послуги проявляється в корисному ефекті дій послугонадавача. Він залежить як від поведінки послугонадавача (його вмінь, навиків, відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків), так і від споживача послуги. Кожен з них «по-своєму» може впливати на послугу: послугонадавач на якість її надання, споживач – на якість її результату, який має нестійкий характер. Нестійкість результату послуги – це його нетривалість у часі.

Вивчення питання *«Результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація та особисті немайнові блага як об'єкти цивільних правовідносин»* передбачає з'ясування специфіки таких благ як *результат інтелектуальної діяльності*, інформація, особисте немайнове благо. Об'єктами цивільних прав виступають також вклади особи у майно господарських товариств, зокрема товариств

з обмеженою, додатковою або повною відповідальністю, кооперативів, кредитних спілок тощо. У цих випадках об'єктом права особи є не майно чи гроші в натурі, які були нею передані цим організаціям, а право вимоги відповідної суми за певних умов (наприклад, при виході з числа учасників товариства).

Питання для обговорення:

1. Поняття та види об'єктів цивільних правовідносин, їх оборотоздатність.
2. Речі як об'єкти цивільних прав. Цифрова річ. Класифікація речей та її правове значення.
3. Тварини, майно, майнові права, підприємство, продукція, плоди, доходи як об'єкти цивільних прав.
4. Види цінних паперів, їх характеристика.
5. Роботи та послуги як об'єкти цивільних правовідносин.
6. Результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація та особисті немайнові блага як об'єкти цивільних правовідносин.

Основні поняття: об'єкти цивільних правовідносин, оборотоздатність, річ, цифрова річ, речі індивідуально визначені та родові, нерухомі та рухомі, споживні та неспоживні, головна річ та приналежність, продукція, плоди, доходи, складні речі, складові частини речі; майно; цінний папір; послуга, робота; інформація; особисті немайнові блага, акція, вексель.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення об'єкта цивільних правовідносин.
2. У чому полягає відмінність між матеріальними і нематеріальними об'єктами цивільного права?
3. Що таке оборотоздатність об'єктів цивільних правовідносин?
4. Як класифікуються об'єкти цивільних прав за оборотоздатністю?
5. Дайте визначення цифрової речі.
6. У чому полягає правове значення поділу речей на рухомі та нерухомі?
7. У чому полягає правове значення поділу речей на споживні і неспоживні?
8. У чому полягає правове значення поділу речей на індивідуально визначені та родові?
9. Що таке майно як об'єкт цивільних правовідносин?
10. Дайте визначення продукції, плодів та доходів як об'єктів цивільних прав.
11. У чому полягає специфіка грошей як об'єкта цивільних прав?
12. Дайте визначення цінного паперу.
13. Які Ви знаєте групи цінних паперів?
14. Назвіть відомі Вам види цінних паперів.
15. Які цінні папери відносяться до боргових?
16. Дайте визначення акції та векселя.
17. У чому полягає відмінність між послугою та роботою як об'єктами цивільних правовідносин?
18. У чому полягає специфіка інформації як об'єкта цивільних прав?
19. Які нематеріальні блага виступають об'єктами цивільних прав?
20. Що являють собою результати інтелектуальної діяльності як об'єкти цивільних прав?

Практичні завдання:

Завдання 1. Виберіть із запропонованого переліку:

- нерухомі і рухомі речі;
- подільні і неподільні;
- прості і складні;
- головну річ і приналежність;
- вилучені з обороту і обмежені в обороті;

- індивідуально-визначені і визначені родовими ознаками;
- майнові права.

Підприємство; земельна ділянка; рушниця; телевізор із пультом дистанційного управління; годинник; прибудова до житлового будинку; квартира; автомобіль; шафа; договір застави; пароплав «Україна»; ТОВ; ПАТ; ПрАТ; картина художника К. Малєвіча «Чорний квадрат»; комп'ютерна програма; книга; пшениця; торговельна марка; акція; коносамент; договір міні; замок і ключ.

Задача 1. М. звернувся до ТОВ «Зоря» з проханням передати йому за договором майнового найму 50 кг нефасованого цукру. Юрисконсульт ТОВ «Зоря» заперечив щодо укладення договору майнового найму, оскільки, на його думку, цукор є річчю, яка визначена родовими ознаками і не може бути предметом договору майнового найму.

Вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. К. прийшов до комісійного магазину купити скрипку. Скрипка разом із смичком була поміщена у футляр, і поруч з ними була проставлена ціна. К. підійшов до каси, оплатив вказану суму. Продавець подав К. скрипку без смичка і футляра. К. почав вимагати передання йому смичка та футляру. Продавець відповів, що ціна стояла тільки за скрипку.

Проаналізуйте правові позиції сторін та вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 3. У зв'язку із розірванням шлюбу між подружжям виник спір про розподіл спільно нажитого майна. Чоловік наполягав на тому, щоб все майно, яке складається із меблевого гарнітуру, столового і чайного сервізів, художньої бібліотеки та іншого майна, було розділено порівну з урахуванням їх вартості. Дружина такий розподіл заперечувала, вказуючи на те, що в результаті відбудеться знецінення речей, і запропонувала колишньому чоловіку взяти меблевий гарнітур, а їй передати чайний та столовий сервізи. Що стосується книг, то вона згідна поділити їх по збіркам творів авторів. При цьому вона просила із Повного зібрання творів І.Я. Франка передати їй тільки останній том.

Яку класифікацію речей необхідно враховувати при вирішенні суперечки, що виникла, і як повинно бути розподілене вказане майно, якщо справа буде вирішуватися в судовому порядку?

Задача 4. Під час відчуження підприємства між продавцем та покупцем виникла суперечка щодо визначення складу майна, яке необхідно передати покупцю. Продавець наполягав на тому, щоб в його розпорядженні залишилась нереалізована продукція та немайнові права: право на фірмове найменування та право на товарний знак.

Покупець, у свою чергу, вимагав виділити із складу підприємства, яке передавалось, його борги, припускаючи, що він придбав тільки наявне майно з його активами.

Проаналізуйте правові позиції сторін та вирішіть спір.

Задача 5. Б. прийшов до Ощадбанку, щоб вигідно вкласти свої заощадження. Ознайомившись із пропозиціями банку, Б. переконався, що найбільший відсоток він отримає при купівлі сертифікатів на пред'явника Ощадного банку. Бажаючи отримати найвищий відсоток, Б. придбав 10 сертифікатів вартістю 1000 грн. – всього на 10 000 грн.

Коли вичерпався термін погашення сертифікатів, Б. виявив, що вони у нього пропали. Він звернувся до Ощадбанку із заявою про їх відновлення. В Ощадбанку було виявлено, що дані сертифікати вже погашені невідомою особою. Б. вимагав виплатити йому всю суми, посилаючись на те, що працівники Ощадбанку повинні його знати, як частого відвідувача, і без його довіреності не повинні були оплачувати пред'явлені сертифікати.

Дайте правову оцінку ситуації, що склалася. Відповідь обґрунтуйте.

Рекомендована література:

основна

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 05.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Офіційне тлумачення положень статті 177: Рішення Конституційного Суду № 31-рп/2009 від 10 грудня 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v031p710-09#Text>
3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-в редакції Закону від 26.11.2015 р. № 834-VIII. Дата оновлення: 15.04.2024. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1952-15>
4. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#top>
5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 року № 2657-XII. Дата оновлення: 27.07.2023. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
6. Про обіг векселів в Україні: Закон України від 05.04.2001р. Дата оновлення: 31.12.2023. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2374-14>
7. Про валюту і валютні операції: Закон України від 31.06.2018 р. Дата оновлення: 01.07.2024. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>
8. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV. Дата оновлення 06.11.2023. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15>
9. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2010. с.218-258.
10. Цивільне право: підручник у 2 т. / В І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право, 2012. Т. 1. 656 с.
11. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>
12. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>
13. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/479-tsvivne-pravo-ukrani-haritonov-o.html>
14. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>
15. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. С. 311-340

додаткова

16. *Гейнц Р. М.* Послуга як об'єкт цивільних прав за Цивільним кодексом України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник*

наукових статей. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. Випуск 30. С. 86–93. <http://lib.pnu.edu.ua/files/zbirnyky/zb30-2012.pdf>

17. *Гнатів О. М.* Правовий режим цінних паперів: цивілістичний аспект : автореф. дис. ... к.ю.н. за спец. 12.00.03. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К.: 2014. 18 с.

18. *Гладь Ю.В.* Право вимоги як об'єкт цивільних прав: автореф. дис. ... к.ю.н. за спец. 12.00.03. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К.: 2013. 20 с.

19. *Кравців Я.В.* Продукти харчування як об'єкти цивільних прав: автореф. ... дис. к.ю.н.: 12.00.03. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль. 2019. 20 с.

20. *Крат В.* Нетипові об'єкти цивільних прав. *Право України*. 2010. № 12. С. 62-67.

21. *Майданик Р. А.* Криптовалюта: проблеми правового регулювання. Актуальні проблеми приватного права: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 96-й річниці з дня народж. В. П. Маслова (м. Харків, 14 лют. 2018 р.). Харків: Право, 2018. 11–15.

22. *Скрипник В. Л.* Теоретичні і методологічні проблеми об'єктів цивільних прав: монографія. Кременчук : Вид. Щербатих О.В. 2020. 380 с.

23. *Скрипник В.Л.* Об'єкти цивільних прав: теоретичні та методологічні проблеми: автореф. ... дис. д.ю.н.: 12.00.03. Науково-дослідний ін-т прив. права і підприєм. Імені Ф.Г. Бурчака НАПрН України. К.: 2021. 36 с.

24. *Сліпченко С. О.* Співвідношення понять «об'єкт цивільного права», «об'єкт цивільного правовідношення» та «об'єкт об'єктивного права». *Перші юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського*: матеріали міжнародн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15-16 квітня 2011 р.) / відп. ред. І. С. Канзафарова. Одеса: Астропринт, 2011. С. 373–376.

25. *Спасибо-Фатєєва І.В.* Види об'єктів цивільних прав. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 13-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2015_18_5

26. *Сліпченко С. О.* Поняття об'єкта цивільного права за ЦК України. *Право України*. 2007. №12. С. 80-84

27. *Шимон С.* Сутнісні ознаки майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин./ *Право України*. 2013. № 1-2. С. 332-337

28. *Чорна О.О.* Валютні цінності як об'єкти цивільних правовідносин: автореф. ... дис. к.ю.н.: 12.00.03. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків.: 2018. 20 с.

Семінарське заняття № 5 (2 год.)

ПРАВОЧИНИ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, УМОВИ ДІЙСНОСТІ

Методичні рекомендації: Під час вивчення питання «*Поняття правочину та його ознаки*» слід звернути увагу на відмінності правочину від інших юридичних фактів: подій, юридичних вчинків, актів органів влади, правопорушень, а також на відмінність мети правочину від мотиву його вчинення. Правова мета правочину в науці цивільного права називається підставою правочину (causa). При визначенні легальних ознак правочину слід керуватися ст. 202 ЦК України.

Опрацьовуючи питання «*Види правочинів*» зверніть увагу, що окрім законодавчого поділу правочинів на види, їх класифікація проводиться в науковій літературі за іншими критеріями. Для кращого засвоєння матеріалу знайдіть приклади для кожного правочину. Зверніть увагу на відмінність правочинів з відкладальною та скасувальною умовами. Правочин буде кваліфікуватися як *дрібний побутовий правочин*, якщо він відповідає таким критеріям: задовольняє побутові потреби особи;

відповідає фізичному, духовному чи соціальному розвитку особи, яка його вчинює; стосується предмета, який має невисоку вартість; виконується в момент вчинення.

Під час вивчення питання «*Способи волевиявлення. Форма правочину*» слід звернути увагу на конструкцію ст. 205 ЦК України. Керуючись ст. 206-208 ЦК України, з'ясуйте, для яких правочинів передбачена письмова форма. На основі ст. 209, 210 ЦК України, норм Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» необхідно визначити випадки, коли момент вчинення правочину залежить від його нотаріального посвідчення чи державної реєстрації, а також вимоги до письмової форми. Зверніть увагу на те, що договір може вчинятися і в електронній формі.

Опрацьовуючи питання «*Умови дійсності правочинів*», необхідно проаналізувати загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності будь-якого правочину (ст. 203 ЦК України), з'ясувати як впливає обсяг цивільної дієздатності фізичної та юридичної особи на можливість вчинення ними правочинів (норми глави 4, ст. 92 ЦК України), законність змісту як умова дійсності правочинів повинна визначатись з урахуванням с. 3, 4, 6, 8 ЦК України.

Під час вивчення питання «*Тлумачення змісту правочину. Відмова від правочину*» слід звернути увагу на те, що закон надає право тлумачити зміст правочину насамперед його сторонам та невичерпний перелік способів тлумачення правочину (ст. 213 ЦК). Сторона або сторони можуть звернутися до суду з вимогою поставити судові рішення про тлумачення змісту правочину, яке матиме обов'язкову силу. При вивченні ст. 214 ЦК України слід звернути увагу на форму відмови від правочину. Також слід опрацювати науково-практичний коментар до ст. 213-214 ЦК України.

Питання для обговорення:

1. Поняття правочину та його ознаки.
2. Види правочинів.
3. Способи волевиявлення. Форма правочину.
4. Умови дійсності правочину.
5. Тлумачення змісту правочину. Відмова від правочину.

Основні поняття: *правочин; односторонній, двосторонній правочин, багатосторонній правочин; оплатний правочин, безоплатний правочин; каузальний правочин, абстрактний правочин; строковий правочин, безстроковий правочин; фідучіарний правочин; правочини з умовами (обставинами), відкладальна обставина, скасувальна обставина; умови чинності правочину; воля, волевиявлення, форма правочину.*

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення правочину.
2. Що таке односторонній правочин?
3. Назвіть основні ознаки правочину.
4. Які існують види правочинів?
5. Назвіть умови дійсності правочину.
6. В якій формі може укладатися правочин?
7. Які законодавчі вимоги висуваються до письмової форми правочину?
8. В чому полягає законність змісту правочину?
9. У чому полягає відповідність між волею та волевиявленням у правочинах?
10. Розмежуйте мету та мотив вчинення правочину.
11. Наведіть приклади правочинів які слід вчиняти в письмовій нотаріально посвідченій формі.
12. Коли правочин вважається таким, що вчинений з відкладальною обставиною?
13. Коли правочин вважається таким, що вчинений із скасувальною обставиною?

Практичні завдання:

Завдання 1. Випишіть норми ЦК України, в яких передбачено

- а) просту письмову форму правочинів;
- б) нотаріально посвідчену форму правочинів.

Задача 1. Які з перерахованих юридичних фактів є правочинами і до яких видів вони відносяться?

1. Купівля-продаж велосипеда.
2. Вчинення заповіту.
3. Виявлення скарбу.
4. Знахідка речі.
5. Викрадення речей із квартири.
6. Руйнування застрахованого будинку внаслідок удару блискавки.
7. Дарування автомобіля.
8. Випадок на виробництві, що спричинив втрату працездатності.
9. Видача рахунку для оплати продукції.
10. Передача житла в найм.

Задача 2. І. пред'явив позов до П. про стягнення 600 грн., які той у нього позичив і вчасно не повернув. І. просив суд допитати як свідків В. і С., в присутності яких він давав гроші. П. факту правочину не заперечував і пояснив, що гроші повернув задовго до визначеного домовленістю строку і, в свою чергу, просив допитати як свідка М.

Проаналізуйте правові позиції сторін та вирішіть спір.

Задача 3. Які способи волевиявлення при вчиненні правочину мали місце у наведених нижче ситуаціях? Відповідь обґрунтуйте.

1. П. придбав горняк кави через автомат.
2. С. уклала договір житлового найму із наймодавцем В. строком на один рік. Після закінчення строку дії договору вона вже три місяці продовжує проживати у цьому ж самому приміщенні.
3. О. придбала проїзний квиток на поїзд Івано-Франківськ - Київ.

Задача 4. Л. уклав з Н. договір позики на суму 10 тис гривень. На підтвердження факту отримання позики Л. видав Н. боргову розписку із своїм підписом.

Чи можна вважати, що форма правочину в даному випадку дотримана? Проаналізуйте статті 207 і 1047 ЦК України.

Задача 5. Г., зважаючи на фізичну ваду – сліпоту, попросив свою сусідку по квартирі А. підписати від його імені договір позики на суму 5 тис. гривень з Т. Після спливу обумовленого строку дії договору Т. звернувся з вимогою до Г. про повернення суми боргу. Г. відмовився виконати цю вимогу, посилаючись на відсутність коштів. В судовому засіданні з'ясувалось, що підпис А. ніким не завірено, а сама вона вибула на постійне місце проживання до іншого міста.

Проаналізуйте правові позиції сторін та вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 6. К. звернулася до суду з позовом до батьків 17-ти річного В. про визнання договору недійсним та відшкодування шкоди, посилаючись на те, що її онук – 13-ти річний О., перебуваючи під впливом більш дорослого підлітка – сина відповідачів – взяв без її дозволу 500 доларів США та передав їх В., який використав отримані гроші на власний розсуд.

При розгляді справи, обставини, викладені К. підтвердились показами свідків.

Однак, було з'ясовано, що гроші В. і О. витрачали спільно.

Чи мала право К. звертатися до суду із вказаним позовом? Яке рішення, на вашу думку, повинен прийняти суд? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 7. Мати семирічного Сашка уклала від його імені правочин, за яким він став власником житлового будинку, який раніше належав Д. Через деякий час було підписано договір про дарування Р. автомобіля, який раніше отримав Сашко у спадщину від свого дідуся.

Чи відповідають правочини вимогам законодавства? Відповідь обґрунтуйте.

Рекомендована література:

основна

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 05.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. Дата оновлення: 15.04.2024. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>

3. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5. Дата оновлення: 30.09.2023. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>

4. Цивільне право України: в 2-х томах: підручник / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитонов; канд. юрид. наук Н. Ю. Голубевої. вид. друге. Х.: Одіссей, 2008. Т. 1. 832 с.

5. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2010. с.501-521.

6. Цивільне право: підручник у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.) Л. М. Баранова, Т. І. Бетова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с.

7. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>

8. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>

9. Харитонов Є. О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Старцев О. В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/479-tsvilne-pravo-ukrani-haritonov-o.html>

10. Яновицька Г. Б., Кучер В. О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1/ кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>

11. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-тє вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т. 1. С. 341-371

додаткова

12. Бородавський С. О. Спінні питання поняття одностороннього правочину. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2010. № 4 (23). с. 4-8

13. Бородавський С. О. Тлумачення змісту правочину. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2010. № 6 (25). С. 18-22

14. Бобко Т. В. Зміст і форма правочину в цивільному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук спец. 12.00.03 / Т. В. Бобко. Харків, 2011. 20 с.

15. Коструба А. Дія механізму правоприпинення зі скасувальної та відкладальної умов правочину. *Право України*. 2013. № 10. С. 210-217

16. Таран О. С. Багатосторонні договори в цивільному праві України: автореф. дис. ... к. ю. н. за спеціальністю 12.00.03. К.: НДППіП ім. ак. Ф. Г. Бурчака 2014. 20 с.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (МОДУЛЬ 2) (четвертий семестр)

Змістовий модуль 5. Особисті немайнові права

Тема 17. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи

Поняття, зміст та ознаки особистих немайнових прав.

Класифікація особистих немайнових прав: легальний та доктринальний підходи. Види особистих немайнових прав за Цивільним кодексом України.

Особливості здійснення особистих немайнових прав у цивільному праві.

Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи. Право на життя як невід'ємне право фізичної особи. Право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю. Право на охорону здоров'я, право на медичну допомогу, право на інформацію про стан свого здоров'я, право на таємницю про стан здоров'я, їх забезпечення та реалізація. Права фізичної особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я.

Зміст та забезпечення права на свободу та права на особисту недоторканість (недоторканність зовнішнього вигляду, зображення, тілесну недоторканність). Випадки обмеження свободи особи.

Право на донорство крові, її компонентів, органів та інших анатомічних матеріалів.

Правова характеристика інших особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на сім'ю, право на опіку або піклування, право на безпечне для життя та здоров'я довкілля).

Тема 18. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи

Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи. Право на ім'я, право на зміну імені та право на використання імені.

Право на повагу до гідності та честі. Повага до людини, яка померла. Право на недоторканість ділової репутації. Відмінності відомостей, що ганьблять честь, гідність і ділову репутацію особи, від наклепу і дезінформації. Право на індивідуальність.

Право на інформацію. Поняття та види інформації. Особливості правової охорони відкритої, конфіденційної та таємної інформації.

Право на особисте життя та його таємницю. Право на особисті папери та розпорядження ними. Право на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів. Право на таємницю кореспонденції.

Захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відео зйомок. Охорона інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах. Право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості.

Інші особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи (право на місце проживання, право на недоторканість житла, право на вибір роду занять, право на свободу пересування, право на свободу об'єднання та право на мирні збори).

Поняття та способи захисту особистих немайнових прав. Поновлення порушеного особистого немайнового права. Спростування недостовірної інформації та право відповідь як способи захисту особистих немайнових прав фізичної особи.

Заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права фізичної особи. Відшкодування шкоди як спосіб захисту особистих немайнових прав фізичної особи.

Цивільно-правові способи захисту честі, гідності і ділової репутації. Умови і наслідки задоволення позову про захист честі, гідності і ділової репутації.

Змістовий модуль 6. Речове право

Тема 19. Загальні положення про право власності

Поняття речових прав, їх ознаки, принципи та види. Розвиток інституту права власності та інших речових прав. Право власності в системі речових прав.

Поняття власності та права власності, їх співвідношення. Право власності в об'єктивному та суб'єктивному значеннях. Зміст суб'єктивного права власності.

Види права власності за законодавством України. Право власності Українського народу. Право приватної власності. Право державної власності. Право комунальної власності. Об'єкти та суб'єкти права власності.

Поняття, принципи та межі здійснення права власності Юридичні гарантії здійснення права власності. Непорушність права власності. Використання власником свого майна для здійснення підприємницької діяльності. Тягар утримання майна. Ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження майна.

Довірча власність в Україні.

Тема 20. Набуття права власності

Поняття та класифікація підстав набуття права власності.

Первинні способи набуття права власності. Набуття права власності юридичною особою публічного права. Набуття добросовісним набувачем права власності на майно, відчужене особою, яка не мала на це права.

Набуття права власності на новостворене майно та об'єкти незавершеного будівництва. Набуття права власності на перероблену річ.

Привласнення загальнодоступних дарів природи. Набуття права власності на безхазяйну нерухому річ. Набуття права власності на знахідку та скарб. Набуття права власності на бездоглядну домашню тварину. Набуття права власності за набувальною давністю.

Похідні способи набуття права власності. Набуття права власності за договором. Значення передання майна.

Тема 21. Припинення права власності

Поняття та класифікація підстав припинення права власності. Відчуження власником належного йому майна як підстава припинення права власності. Відмова власника від права власності.

Припинення права власності особи на майно, яке не може їй належати. Припинення права власності внаслідок знищення майна.

Примусове припинення права власності. Примусове відчуження земельних ділянок приватної власності, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності відповідно до закону.

Викуп пам'яток культурної спадщини.

Реквізиція та конфіскація як підстави припинення права власності.

Інші підстави припинення права власності (звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника; припинення юридичної особи чи смерті власника).

Тема 22. Право спільної власності

Поняття, особливості та види права спільної власності. Підстави виникнення права спільної власності.

Поняття та зміст права спільної часткової власності. Підстави виникнення та визначення часток у праві спільної часткової власності.

Здійснення права спільної часткової власності. Утримання майна, що є у спільній частковій власності. Право співвласника розпоряджатися своєю часткою у праві спільної часткової власності.

Переважне право купівлі частки у праві спільної часткової власності.

Момент переходу частки у праві спільної часткової власності до набувача за договором. Виділ частки із майна, що є у спільній частковій власності. Звернення стягнення на частку у майні, що є у спільній частковій власності. Поділ майна, що є у спільній частковій власності.

Підстави припинення права спільної часткової власності.

Право спільної сумісної власності. Підстави виникнення права спільної сумісної власності. Здійснення права спільної сумісної власності

Виділ частки із майна, що є у спільній сумісній власності. Звернення стягнення на частку у майні, що є у спільній сумісній власності. Поділ майна, що є у спільній сумісній власності.

Особливості права спільної сумісної власності подружжя

Тема 23. Право власності на землю (земельну ділянку) та право власності на житло

Поняття права власності на землю (земельну ділянку). Земля (земельна ділянка) як об'єкт права власності. Суб'єкти права власності на землю (земельну ділянку). Право приватної власності на землю. Право комунальної власності на землю. Право державної власності на землю.

Право власника на забудову земельної ділянки. Самочинне будівництво та його правові наслідки. Право на земельну ділянку при придбанні житлового будинку, будівлі або споруди, що розміщені на ній.

Поняття та ознаки житла як об'єкта права власності. Види житла.

Права та обов'язки власника житлового будинку, квартири. Права та обов'язки власників житлового будинку, квартири. Права житлово-будівельного (житлового) кооперативу та їх членів на квартиру в будинку кооперативу.

Об'єднання власників житлових будинків, квартир.

Тема 24. Захист права власності та інших речових прав

Поняття захисту речових прав. Охорона та захист речових прав у цивільному праві. Поняття та класифікація цивільно-правових способів захисту речових прав. Умови та підстави застосування речово-правових і зобов'язально-правових засобів захисту речових прав.

Витребування майна з чужого незаконного володіння (віндикаційний позов). Добросовісне та недобросовісне володіння річчю, його цивільно-правове значення.

Вимога про усунення порушень, не зв'язаних з позбавленням володіння (негаторний позов).

Допоміжні речово-правові засоби захисту права власності. Позов про визнання права власності чи іншого речового права, Вимога про звільнення майна з-під арешту (про виключення майна з опису). Позови до публічної влади про захист інтересів приватних осіб як суб'єктів речових прав.

Тема 25. Речові права на чуже майно

Поняття, характерні ознаки та види речових прав на чуже майно. Співвідношення права власності та речових прав на чуже майно. Захист речових прав на чуже майно.

Поняття володіння та права володіння чужим майном. Види володіння. Загальна характеристика права володіння чужим майном. Виникнення та припинення права володіння чужим майном. Суб'єкти фактичного володіння. Захист фактичного володіння.

Право обмеженого користування чужим майном (сервітут). Поняття та види сервітутів. Суб'єкти сервітутного права.

Встановлення та припинення сервітутів. Зміст сервітуту. Право користування чужою земельною ділянкою або іншим нерухомим майном. Право членів сім'ї власника житла на користування цим житлом.

Припинення сервітуту.

Підстави виникнення права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Права та обов'язки власника земельної ділянки, наданої у користування для сільськогосподарських потреб. Права та обов'язки землекористувача. Право землекористувача на відчуження права користування земельною ділянкою. Припинення права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб.

Підстави виникнення права користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій). Права та обов'язки власника земельної ділянки, наданої для забудови. Права та обов'язки землекористувача. Правові наслідки припинення права користування земельною ділянкою.

Змістовий модуль 7. Право інтелектуальної власності

Тема 26. Загальна характеристика права інтелектуальної власності

Поняття інтелектуальної діяльності та права інтелектуальної власності.

Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності. Інститути цивільного права, що регламентують відносини охорони та використання результатів інтелектуальної діяльності.

Об'єкти і суб'єкти права інтелектуальної власності. Підстави та момент виникнення прав інтелектуальної власності. Цивільно-правові договори та судова практика у сфері права інтелектуальної власності.

Джерела правового регулювання відносин, пов'язаних з інтелектуальною діяльністю. Міжнародні угоди (конвенції) як джерела цивільно-правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної діяльності.

Зміст права інтелектуальної власності та здійснення суб'єктивних прав. Строк чинності прав інтелектуальної власності та їх види. Поняття виключного права його відмінність від речових і інших цивільних прав.

Правові наслідки порушення прав інтелектуальної власності. Захист прав інтелектуальної власності судом.

Тема 27. Авторське право і суміжні права

Поняття авторського права. Джерела авторського права. Міжнародно-правова охорона авторських прав.

Поняття та ознаки твору. Види об'єктів, що охороняються авторським правом. Критерії охороноздатності об'єктів авторського права. Твори, що не є об'єктами авторського права

Суб'єкти авторського права. Співавторство та його види. Суб'єкти авторського права на службові твори. правонаступники й інші суб'єкти авторського права

Зміст суб'єктивного авторського права. Виникнення суб'єктивних авторських прав. Особисті немайнові права автора та строк їх чинності.

Майнові права інтелектуальної власності на твір. Виключні права. Строк чинності та правові наслідки закінчення строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір.

Способи використання твору. Вільне використання твору без згоди автора.

Захист авторських прав. Особливості цивільно-правового захисту особистих немайнових і майнових прав авторів.

Поняття суміжних прав та джерела їх правового регулювання. Об'єкти і суб'єкти суміжних прав. Взаємозв'язок суміжних і авторських прав.

Виникнення суміжних прав. Особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав.

Майнові права інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав. Строк чинності суміжних майнових прав.

Способи використання об'єктів суміжних прав. Колективне управління авторськими та суміжними правами

Цивільно-правовий захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів суміжних прав.

Тема 28. Право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель та промисловий зразок

Поняття винаходу (корисної моделі), умови надання правової охорони. Об'єкти винаходу та корисної моделі. Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід (корисну модель). Умови патентоздатності винаходу, корисної моделі.

Суб'єкти права інтелектуальної власності на винаходи (корисні моделі). Право на реєстрацію винаходу (корисної моделі).

Порядок реєстрації винаходу (корисної моделі). Оформлення прав на винахід (корисну модель). Подача заявки на реєстрацію винаходу (корисної моделі) та її зміст. Експертиза заявки та її складові: попередня, формальна та кваліфікаційна експертизи. Видача патенту. Строк дії патенту. Права та обов'язки, що впливають з державної реєстрації винаходу (корисної моделі).

Припинення державної реєстрації винаходу (корисної моделі). Визнання прав на винахід (корисну модель) недійсними. Порушення прав володільця патенту та їх захист.

Промисловий зразок: поняття та умови надання правової охорони. Критерії охороноздатності промислового зразка. Суб'єкти права на реєстрацію промислового зразка. Порядок реєстрації промислового зразка. Права та обов'язки суб'єктів прав на промислові зразки.

Припинення державної реєстрації та визнання прав на промисловий зразок недійсними. Порушення прав власника зареєстрованого або незареєстрованого промислового зразка. Захист прав на промисловий зразок.

Тема 29. Правова охорона засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг

Поняття та види засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг.

Право інтелектуальної власності на комерційне найменування. Поняття та умови правової охорони комерційних найменувань. Суб'єкти права на комерційні

найменування, зміст їх прав. Підстави виникнення, чинність та особливості використання прав на комерційне найменування.

Право інтелектуальної власності на торговельну марку. Поняття та види торговельних марок. Суб'єкти права інтелектуальної власності на торговельну марку. Умови надання правової охорони торговельній марці та підстави для відмови в наданні правової охорони. Порядок одержання свідоцтва на торговельну марку. Права та обов'язки, що випливають із свідоцтва на торговельну марку. Припинення дії свідоцтва та визнання його недійсним. Захист прав на торговельну марку.

Право інтелектуальної власності на географічне зазначення. Поняття географічного зазначення та умови надання правової охорони. Порядок реєстрації географічного зазначення. Права та обов'язки, що випливають із реєстрації географічного зазначення. Порядок визнання недійсною та припинення правової охорони географічного зазначення. Захист прав, що випливають із реєстрації географічного зазначення.

Тема 30. Право інтелектуальної власності на наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, селекційні досягнення та інші об'єкти інтелектуальної власності

Поняття, особливості правової охорони та оформлення прав інтелектуальної власності на наукові відкриття. Зміст прав на наукове відкриття.

Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.

Право інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми. Оформлення прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми.

Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин. Поняття та ознаки селекційного досягнення в рослинництві. Критерії придатності сорту для набуття права інтелектуальної власності. Особисті немайнові та майнові права на сорт рослин. Поняття та ознаки селекційного досягнення в тваринництві. Особисті немайнові та майнові права на породи тварин.

Поняття та ознаки комерційної таємниці. Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

Право інтелектуальної власності на «ноу-хау»

Змістовий модуль 8. Спадкове право

Тема 31. Загальні положення про спадкування

Основні поняття спадкового права: спадкування, спадщина та її склад, спадкодавець, спадкоємець. Спадкування та його види.

Поняття відкриття спадщини. Час і місце відкриття спадщини, їх правове значення.

Право на спадкування. Усунення від права на спадкування.

Спадкування права на земельну ділянку, частки у праві спільної сумісної власності, вклад у банку, права на одержання страхових виплат, права на відшкодування збитків, моральної шкоди та інші особливі випадки спадкування.

Тема 32. Спадкування за заповітом

Поняття та юридичні ознаки заповіту. Спадкоємці за заповітом. Види заповітів.

Право на заповіт, його скасування та зміну. Право на обов'язкову частку у спадщині.

Зміст заповіту. Особливі заповідальні розпорядження заповідача.

Заповідальний відказ. Загальні вимоги до форми заповіту та його недійсність. Посвідчення заповіту. Оголошення заповіту.

Поняття та правова природа інституту виконання заповіту. Призначення виконавця заповіту та його повноваження. Правовий статус суб'єктів виконання заповіту. Строк чинності повноважень виконавця заповіту.

Тема 33. Спадкування за законом. Здійснення права на спадкування

Поняття спадкування за законом. Черговість спадкування за законом. Порядок закликання до спадкування спадкоємців за законом.

Спадкування усиновленими, усиновлювачами та за правом представлення.

Поняття, строки та способи прийняття спадщини. Спадкова трансмісія.

Відмова від прийняття спадщини, її оформлення та правові наслідки. Розподіл спадщини між спадкоємцями. Перерозподіл спадщини.

Підстави та наслідки визнання спадщини відумерлою.

Управління спадщиною. Охорона спадкового майна.

Тема 34. Оформлення права на спадщину. Спадковий договір

Право спадкоємця на одержання свідоцтва про право на спадщину. Строк видачі свідоцтва про право на спадщину. Визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину.

Поняття, сторони та зміст спадкового договору. Зміна та припинення спадкового договору.

**РОЗПОДІЛ ОБСЯГУ ГОДИН ЗА ТЕМАМИ (МОДУЛЬ2)
(четвертий семестр)**

№ з/п	Найменування розділів і тем	Кількість годин		
		лек.	сем.	с/р
Змістовий модуль 1. Особисті немайнові права				
1.	Тема 1. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи	1	1	3
2.	Тема 2. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи	1	1	4
Змістовий модуль 2. Речове право				
3.	Тема 3. Загальні положення про право власності	1	–	4
4.	Тема 4. Набуття права власності	1	–	4
5.	Тема 5. Припинення права власності	–	2	3
6.	Тема 6. Право спільної власності	–	2	3
7.	Тема 7. Право власності на землю (земельну ділянку) та право власності на житло	–	–	4
8.	Тема 8. Захист права власності та інших речових прав	2	–	3
9.	Тема 9. Речові права на чуже майно	–	–	5
Змістовий модуль 3. Право інтелектуальної власності				
10.	Тема 10. Загальна характеристика права інтелектуальної власності	2	–	3
11.	Тема 11. Авторське право і суміжні права	–	2	5
12.	Тема 12. Право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель та промисловий зразок	–	–	6
13.	Тема 13. Правова охорона засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг	–	–	6
14.	Тема 14. Право інтелектуальної власності на наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, селекційні досягнення та інші об'єкти інтелектуальної власності	–	–	3
Змістовий модуль 4. Спадкове право				
15.	Тема 15. Загальні положення про спадкування.	2	–	3
16.	Тема 16. Спадкування за заповітом	–	2	3
17.	Тема 17. Спадкування за законом. Здійснення права на спадкування	2	–	3
18.	Тема 18. Оформлення права на спадщину. Спадковий договір	–	–	3
Разом за II семестр		12	10	68

ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1 (2 год.)

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Методичні рекомендації: При вивченні теми важливо пам'ятати, що охорона та захист особистих немайнових прав здійснюється на національному і на міжнародному рівнях, а у книзі другій ЦК України знаходять деталізацію основні права та свободи людини, що закріплені у розділі 2 Конституції України. Вивчення теми слід розпочати з аналізу положень Конституції України про особисті немайнові права та міжнародних документів, які закладають основи правової охорони особистих немайнових прав і положення ст. 270 ЦК України, якими передбачається невичерпний перелік особистих немайнових прав. Окремими спеціальними нормативними актами конкретизується зміст зазначених прав, а також може розширюватись їх обсяг. Для їх вивчення слід ознайомитися з Основами законодавства України про охорону здоров'я, законами України «Про безпеку та якість донорської крові та її компонентів». При вивченні питання класифікації особистих немайнових прав необхідно звернути увагу на те, що окрім законодавчої класифікації існують класифікації, які пропонуються вченими цивілістами.

Розглядаючи зміст права на ім'я, зміну імені, слід звернути увагу на норми Сімейного кодексу України (ст. 35, 45, 53, 113, 231). Порядок розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи, затверджений постановою КМУ від 11.07.2007 р. № 915. При розгляді питання захисту особистих немайнових прав необхідно керуватися ст. 28 Конституції України та ст. 275-278 ЦК України, спеціальним законодавством про інформацію. Слід враховувати й положення постанов Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 11.03.1995 р. № 4. Слід звернути увагу, що спеціальним способом захисту права на честь, гідність та ділову репутацію є спростування недостовірної інформації та право на відповідь. Важливо пам'ятати значення «презумпції добропорядності» (ч. 3 ст. 277 ЦК України) для розподілу між позивачем та відповідачем у справах про захист честі, гідності та ділової репутації обов'язків по доказуванню. Юридичній особі належить право на ділову репутацію, але не на честь чи гідність.

Питання для обговорення:

1. Поняття, ознаки та зміст особистого немайнового права. Здійснення особистих немайнових прав.
2. Класифікація особистих немайнових прав: легальний та доктринальний підходи.
3. Право на життя як невід'ємне право фізичної особи.
4. Право на інформацію про стан свого здоров'я та право на таємницю про стан здоров'я, їх забезпечення та реалізація.
5. Право на ім'я, право на зміну імені та право на використання імені.
6. Захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомки. Охорона інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах.
7. Загальна характеристика та особливості цивільно-правового захисту особистих немайнових прав:

- 1) поняття та способи захисту особистих немайнових прав. Поновлення порушеного особистого немайнового права;
- 2) спростування недостовірної інформації та право відповідь як способи захисту особистих немайнових прав фізичної особи;
- 3) заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права фізичної особи;
- 4) відшкодування шкоди як спосіб захисту особистих немайнових прав фізичної особи.

Основні поняття: особисті немайнові права; особисті немайнові правовідносини; право на життя; евтаназія; здоров'я; честь, гідність, ділова репутація; захист особистих немайнових прав, спростування недостовірної інформації.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть характерні ознаки особистих немайнових прав.
2. Назвіть підстави виникнення особистих немайнових прав.
3. Що складає зміст особистого немайнового права?
4. Якими способами фізична особа здійснює особисті немайнові права?
5. Який цивільно-правовий зміст має право на життя?
6. Які відомості складають зміст таємниці про стан здоров'я?
7. З яких елементів складається право на здоров'я?
8. В яких випадках допускається зміна імені?
9. Назвіть відмінності понять «честь», «гідність» і «ділова репутація»?
10. Які дії слід вважати поширенням відомостей про особу? Чи в усіх випадках поширення негативної інформації про особу є правопорушенням?
11. Яке правове значення має відмінність між твердженнями про факти та оцінювальними висловлюваннями?
12. Хто виступає позивачем та відповідачем у справах про спростування недостовірної інформації?
13. Які є способи спростування недостовірної інформації?
14. Назвіть особливості правової охорони відкритої, конфіденційної та таємної інформації.

Практичні завдання:

Задача 1. Л. залишив у свого дільничного лікаря письмову згоду на донорство нирок у разі своєї смерті. Через рік Л. був визнаний недієздатним. Коли ще через три роки Л. потрапив у ДТП і був доставлений в лікарню у вкрай тяжкому стані, лікар повідомив його дружину про те, що у разі смерті її чоловіка його нирки імплантують реципієнтові. Дружина категорично заперечувала і стверджувала, що надати таку згоду її чоловіка змусили або ввели його в оману, оскільки він на той час уже мав психічні розлади.

Проведіть аналіз і дайте відповідь на такі питання: 1) чи правомірною буде імплантація органів Л. у разі його смерті за таких обставин? 2) чи згода на донорство, надана Л., є вчиненою з дотримання вимог законодавства?

Задача 2. Н. пред'явила позов до ТОВ «Наш край» про відшкодування моральної шкоди. У заяві позивачка зазначила, що після оплати покупок у торговому відділі супермаркету її безпідставно затримали працівники відповідача після виходу з торгового залу. В службовому приміщенні її примусово обшукали. Відповідач вказав, що після повідомлення охоронця про вчинення спроби крадіжки товару одним з покупців, відповідно до Інструкції, затвердженої директором, Н. було затримано та здійснено її огляд, який засвідчив відсутність у неї неоплаченого товару. Вважаючи, що діями працівника ТОВ «Наш край» було порушено її особисті немайнові права, Н. звернулася до суду.

Проведіть аналіз і дайте відповідь на такі питання: 1) чи правомірні вимоги Н. до ТОВ «Наш край»? 2) чи правомірні дії працівників ТОВ «Наш край»? 3) чи були порушені особисті немайнові права Н.? Якщо – так, то яке особисте немайнове право Н. було порушено?

Задача 3. Внаслідок лікарської помилки та неналежного виконання лікарем своїх професійних обов'язків, О. було поставлено неправильний діагноз, у результаті чого необхідне лікування не проводилося. Посилаючись на те, що діями лікаря йому було завдано матеріальної та моральної шкоди, О. звернувся до суду із позовом про її відшкодування.

Проведіть аналіз і дайте відповідь на такі питання чи було порушено особисті немайнові права О.?

Задача 4. С., яка має десятирічну дочку від першого шлюбу, вирішила вдруге вийти заміж за Сергія Павленка. Павленко поставив перед С. декілька умов, однією з яких була вимога змінити прізвище і по-батькові її доньки Ірини. Павленко хотів, щоб доньку С. звали Іриною Сергіївною Павленко. Ірина, яка підтримувала стосунки зі своїм рідним батьком, не хотіла змінювати ані прізвище, ані по-батькові.

Проведіть аналіз і дайте відповідь на такі питання: 1) чи правомірною вимога С. щодо зміни прізвища дитини? 2) чи правомірною вимога С. щодо зміни по батькові дитини?

Задача 5. Модель агентства «Стиль» пред'явила позов до ТОВ «Глорія» про відшкодування шкоди, завданої незаконним розміщенням фотографії з її зображенням на обкладинці журналу «Мода», власником якого є ТОВ.

У процесі розгляду справи було встановлено, що фотографія із зображенням позивачки була зроблена під час показу осінньо-зимової колекції модельєра Н. за участю агентства «Стиль». Згода на проведення фотозйомки була надана Н.

Проаналізуйте ситуацію і дайте відповідь на питання: чи підлягає позов задоволенню? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 6. Л., проходячи повз фотоательє, де він пів року тому фотографувався, побачив у вітрині свою фотографію. Вона не сподобалася Л., і він звернувся до фотоательє з вимогою негайно зняти фотографію з вітрини. Директор ательє відповів, що у вітрині виставлені кращі роботи майстрів ательє, і знімати фотографію Л. він не збирається, оскільки виставлення її на вітрині ніяк не порушує гідність Л. Тоді Л. звернувся з позовом до суду за порушення права на охорону інтересів особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах.

Проведіть аналіз ситуації і дайте правову оцінку дії директора ательє та Л. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 7. У газеті «Високий замок» була надрукована стаття «Громадське харчування Львова: вчора, сьогодні, завтра». У ній, зокрема, йшлося про те, що в кав'ярні «Львівська кава», де працює всього троє працівників, систематично обраховують покупців і до того ж варять низькоякісну каву.

Всі троє працівників (вони працювали за трудовим договором) звернулися до суду з вимогою до спростування недостовірної інформації.

Суд відмовив у розгляді позовної заяви, мотивуючи відмову тим, що оскільки у статті жодного прізвища названо не було, то до суду може звертатися тільки власник кав'ярні.

Проведіть аналіз ситуації і дайте відповідь на питання чи правомірною відмова? Відповідь обґрунтуйте.

Рекомендована література:

основна

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. (ратифікований Указом Президії ВР УРСР № 2148-VIII від 19.10.1973 р.). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 4.11.1950 р. (ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р., набрання чинності для України 11.09.1997 р.) URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. (ратифікована Законом України №789-XII від 27.02.1991 р.) дата оновлення: 16.11.2023. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 01.01.2025) (*глава 20: ст. 269-280, глава 21: ст. 281-293, глава 22: ст. 294-315*). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
6. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. Дата оновлення: 19.12.2024). (*ст. 4, 6, глава 6: ст. 49-56, гл. 13: ст. 141-163*). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. Дата оновлення: 01.01.2025). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
8. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 р. Дата оновлення: 07.01.2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19>
9. Порядок розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи, затверджений постановою КМУ № 915 від 11.07.2007 р. Дата оновлення: 30.09.2022). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/915-2007-%D0%BF>
10. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27.02. 2009 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09
11. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 11.03.1995 р. Дата оновлення: 27.02.2009). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>
12. Особисті немайнові права. *Цивільне право*: підручник: у 2 т. / за ред. В.І.Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Х. 2012. Т.1. Глава 10. 656 с. URL: https://pidruchniki.com/1584072045843/pravo/tsivilne_pravo_tom_1_-_borisova_vi
13. Особисті немайнові права фізичної особи. *Цивільне право України: Загальна частина* / за ред. проф. І.А. Бірюкова і Ю. О. Заїки. К. 2014. Глава 15. 510 с. URL: https://pidruchniki.com/1584072057339/pravo/tsivilne_pravo_ukrayini_zagalna_chastina
14. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. /за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, Р.А. Майданика. 3-тє вид. К.: Юрінком Інтер, 2010. С. 586-609,
15. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.2.: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки та терміни. Позовна давність. Особисті немайнові права фізичної особи / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС, 2021. 784 с.
16. Юркевич Ю.М., Дутко А.О. та ін. Особисті немайнові права. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3836/3/%D0%9E%D0%9D%D0%9F%D0%9E-%D0%92%D0%95%D0%A0%D0%A1%D0%A2%D0%9A%D0%90.pdf>

додаткова

17. Бобрик В.І. Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони: монографія Київ-Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 208 с.
18. Буханевич О.М. Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав, що забезпечують приватність фізичної особи: Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал. 2019. Вип. 2 С. 21-30. http://old.univer.km.ua/statti/38_Bukhanevich_O._M._Tsilivno-

19. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
20. Кохановська О. Розвиток доктрини немайнових відносин в Україні. *Право України*. 2019. № 1. С. 93–104.
21. Кузьменко Я. Право на життя як природне право людини: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*, Випуск 46. Том 1. 2017. С. 15-18
22. «Оновлення цивільного кодексу України: формування підходів»: колективна монографія. За ред. проф. Довгерта А.С. і проф. Харитонова Є.О. Одеса. Видавничий дім «Гельветика», 2020. 674 с.
23. Лежух Т.І. Специфіка доказування у справах про захисту честі, гідності та ділової репутації *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 2-3. С.140-144 URL: http://www.pap.in.ua/3-2_2013/3/Lezhukh%20T.I.pdf
24. Марініч Ж. Особливості захисту честі, гідності та ділової репутації поліцейського. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 24–30
25. Мікуліна М. М. Особисті немайнові права особи в умовах особливого періоду. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія юридичні науки*. 2017. Вип. 2. Т. I. С. 84–87.
26. Пунда О.О. Поняття особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. С.197-204. URL: <http://www.apdp.in.ua/v74/31.pdf>
27. Сліпченко С., Жорнокуй Ю. Особисті немайнові права у національній доктрині цивільного права. *Право України*. 2019. № 1. С. 105–119
28. Федюк Л.В. Система особистих немайнових прав в цивільному праві України: монографія. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2007. 146 с.
29. Худолій Т.І. Персональні дані в системі особистих немайнових прав фізичних осіб в мережі Інтернет: загальна характеристика. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 4. С. 25-30. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2021/6.pdf
30. Чечерський В. І. Удосконалення цивільно-правового регулювання природних прав людини на життя та на репродуктивне відтворення. *Часопис цивілістики*. 2020. № 36. С. 25–29

Семінарське заняття № 2 (2 год.)

ТЕМА: ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Методичні рекомендації: Вивчаючи питання «Поняття та класифікація підстав припинення права власності» необхідно звернути увагу на те, що підстави припинення права власності, перераховані у ч. ст. 346 ЦК України, можуть бути класифіковані за порядком припинення на такі, що передбачають: 1) добровільне припинення права власності (за волею власника); 2) примусове припинення права власності, що відбувається проти волі власника; 3) з об'єктивних причин, що не залежать від волі осіб, на виникнення та перебіг яких власник не може впливати (смерть власника, стихійне лихо тощо). Основою класифікації є вольовий характер, залежно від якого законодавством передбачені відмінні механізми правового впливу: диспозитивний, коли йдеться про припинення права власності з волі власника та імперативний щодо припинення права власності проти волі власника. Зверніть увагу, що у главі 25 ЦК України переважають норми, що регулюють припинення права

власності проти волі власника. Порядок звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника визначений Законом України «Про виконавче провадження» у Розділі VII. Норми про припинення права власності у разі припинення юридичної особи не висвітлюються у главі 25 ЦК України. Майнові питання припинення юридичної особи знайшли своє втілення серед положень про статус юридичної особи. Припиненню права власності на майно внаслідок смерті власника – фізичної особи присвячені норми книги шостої ЦК «Спадкове право». Майнові цивільні відносини, учасником яких була померла особа, з її смертю не припиняються, а продовжують існувати, адже річ, яке належала померлому, не зникає. Цей процес завершується визначенням особи нового власника, переходом до нього всіх або окремих прав попереднього власника стосовно певного майна. Частиною 5 ст. 1268 ЦК вводиться презумпція за якою, незалежно від часу прийняття спадщини, вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини, вказуючи тим самим на безперервність існування права на річ.

Вивчаючи питання «Примусове відчуження земельних ділянок приватної власності, інших об'єктів нерухомого майна ...» необхідно опрацювати коментар до статей 350-651 ЦК України, а також Закон України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», який визначає правові, організаційні та фінансові засади регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

Питання для обговорення:

1. Поняття та класифікація підстав припинення права власності.
2. Відмова власника від права власності та відчуження власником належного йому майна як підстави припинення права власності.
3. Припинення права власності особи на майно, яке за законом не може їй належати та знищення майна як підстави припинення права власності.
4. Примусове відчуження земельних ділянок приватної власності, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності відповідно до закону.
5. Викуп пам'ятки культурної спадщини.
6. Реквізиція та конфіскація як підстави припинення права власності.

Основні поняття: підстави припинення права власності; дерелікція; конфіскація; реквізиція.

Контрольні запитання:

1. Які дії охоплюються поняттям відмови від права власності?
2. Які підстави припинення права власності передбачені чинним законодавством?
3. Який порядок відмови від права власності нерухоме майно?
4. Які дії охоплюються поняттям «знищення майна» як підстави припинення права власності?
5. Який порядок викупу земельних ділянок у зв'язку з суспільною необхідністю?
6. Який порядок застосування реквізиції та конфіскації майна?
7. До кого у власність переходить конфісковане майно?
8. З якого моменту припиняється право власності на нерухоме майно?
9. З якого моменту припиняється право власності на майно, відчужене за договором?
10. Який орган вправі винести рішення про припинення права власності на пам'ятку історії а культури?

11. Який порядок припинення права власності особи на майно, яке не може їй належати?

Практичні завдання:

Завдання 1. Складіть порівняльну таблицю реквізиції та конфіскації як підстав припинення права власності.

Задача 1. Івано-Франківська міська рада прийняла рішення про примусовий викуп земельної ділянки у її власника М. у зв'язку з суспільною необхідністю, адже через територію цієї ділянки має бути прокладено газопровід.

М., оскаржуючи рішення міської ради, звернувся до суду, посилаючись на те, що земельна ділянка, що належить йому, використовується ним для постійного ведення садівництва та городництва, результати його він споживає, а частково продає, що дозволяє йому вижити. Крім того, ціна, запропонована покупцем за цю ділянку, обчислена на підставі оцінки ділянки державною службою, є в декілька разів нижчою, ніж оцінка ділянки, зроблена незалежним експертом.

Проаналізуйте ситуацію і дайте їй правову оцінку. Чи зміниться рішення, якщо буде встановлено, що на земельній ділянці розташований будинок, в якому М. постійно проживає?

Задача 2. Виконавчий комітет міської ради прийняв рішення про передачу у комунальну власність скульптури відомого скульптора на підставі того, що власник належним чином не утримує цю скульптуру, яка є пам'яткою культури та історії і потребує реставрації, власник же відмовляється оплачувати витрати, пов'язані з реставрацією. Р. звернувся до голови міської ради з вимогою повернути йому скульптуру, яка є його приватною власністю. Йому пояснили, що з дня винесення рішення про примусове вилучення скульптури ця річ перейшла у комунальну власність територіальної громади і тепер йому не належить.

Р. звернувся до суду з позовною заявою про витребування скульптури, яку в нього вилучили незаконно і передали у власність територіальної громади.

Проаналізуйте ситуацію і дайте відповідь на питання: 1) в якому порядку може відбуватися викуп пам'ятки історії та культури? 2) чи всі дії виконавчого комітету були законними? 3) чи задовольнить суд вимоги Р.? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 3. За договором купівлі-продажу, укладеним між Оленою та Ларисою, Олена продала Ларисі 2-х кімнатну квартиру. Лариса зареєструвала право власності на куплену квартиру. Чоловік Олени звернувся до суду про визнання договору купівлі-продажу квартири недійсним та анулювання свідчення про право власності Лариси. В обґрунтування позовних вимог чоловік Олени стверджував, що спірна квартира була подарована Олені її батьками. Але він постійно проживав у цій квартирі, іншого житла не має і тому просить визнати за ним право власності на квартиру, враховуючи тривалість проживання у ній (10 років). З Оленою подружніх стосунків не підтримує, хоча шлюб між ними не розірвано.

Проведіть аналіз і дайте відповідь на такі питання: 1) чи припинилося право власності Олени на квартиру? 2) чи правомірними є вимоги чоловіка Олени про визнання за ним права власності на квартиру? 3) чи можливо в даній ситуації застосувати положення про набувальну давність?

Задача 4. Повертаючись пізно ввечері додому, Сергій побачив на лавці біля свого будинку телефон та декілька візиток. Оглянувшись довкола та оцінивши ситуацію, що склалася, Сергій вирішив, що таким чином власник телефону

відмовився від свого права власності на телефон і, відповідно, він може забрати цей телефон собі, що Сергій і зробив.

Через декілька днів до нього звернувся знайомий Петро, який повідомив, що він розшукує свій телефон, який нещодавно у нього пропав, можливо він з цього приводу щось знає. Звернення мотивував тим, що нещодавно заходив до Сергія, однак не заставши його вдома, очікував останнього біля будинку приблизно 30 хвилин. Сергій відповів що він нічого з цього приводу повідомити не може.

Проведіть аналіз і дайте відповіді на такі питання: 1) чи правомірними є дії Сергія? 2) чи можна вважати, що Петро за таких обставин відмовився від права власності на телефон?

Задача 5. У зв'язку з відрядженням за кордон Максим вирішив продати меблевий гарнітур (софа, 2 крісла, журнальний столик), шафу, книги, піаніно та кухонний гарнітур. Степан домовився, що купить все, окрім кухонного гарнітуру, але забрати меблі він зможе лише через 10 днів (після закінчення ремонту в його новій квартирі). Степан наполіг на оформленні договору в письмовій формі. У договорі сторони зазначили, що Степан стає власником придбаних речей з моменту укладання договору. Степан, крім укладання договору, передав Максиму завдаток в сумі 600 грн., а решту пообіцяв сплатити, коли забере всі речі, тобто через 10 днів. В обумовлений строк Степан не з'явився через хворобу. Через 2 дні, внаслідок необережного використання праски дванадцятирічним сином Максима в кімнаті, де знаходилися речі, виникла пожежа. Всі речі, окрім журнального столика стали непридатними для використання. Довідавшись про те, що сталося, Степан звернувся до Максима з вимогою про повернення завдатку. Максим також вважав, що Степан повинен заплатити йому всю суму, оскільки він став власником на підставі договору.

Проаналізуйте ситуацію і дайте правову оцінку аргументів сторін. Чи зміниться рішення у разі, якщо пожежа сталася б через 5 днів з моменту укладення договору?

Задача 6. Петро, Василь та Олег створили товариство з обмеженою відповідальністю. Через рік Олег прийшов і заявив про вихід з числа учасників, і звернувся до загальних зборів із заявою про виділ йому в натурі внеску, який він зробив у повному обсязі до статутного фонду товариства.

Загальні збори відмовили Олегу в задоволенні його вимог, мотивуючи тим, що Олег не має права вимагати виділу внеску. Вони порадили йому передати свій внесок іншій особі, яка сплатить йому вартість внеску. Олег не погодився з таким рішенням і звернувся до суду.

Проаналізуйте ситуацію і дайте правову оцінку аргументів сторін.

Рекомендована література:

основна

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 01.01.2025. (*глава 25: ст. 346-354*). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1952-15>

3. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009 р. № 1559-VI. Дата оновлення: 08.11.2024. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1559-17>

4. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав: постаново Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і

кримінальних справ 07.02.2014 № 5. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-14>

5. Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ. URL: <https://zib.com.ua/ua/104368-analiz-deyakih-pitan-zastosuvannya-sudami-zakonodavstva-pro.html>

6. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. Дата оновлення: 01.02.2025. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>

7. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України: у 2 т. /за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В.В. Луця. 5-е вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2013. Т.1. С. 567-586

8. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. /за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. 3-тє вид. К.: Юрінком Інтер, 2010. С. 672-693

9. Набуття та припинення права власності. *Цивільне право*: підручник: у 2 т. / за ред. В.І.Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Х. 2012. Т.1. Глава 17. 656 с. URL: https://pidruchniki.com/1584072045843/pravo/tsivilne_pravo_tom_1_-_borisova_vi

10. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О. І. Набуття і припинення права власності. *Цивільне право України*: підручник. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. Глава 15. 808 с. URL: http://pidruchniki.com/1584072046113/pravo/tsivilne_pravo_ukrayini (дата звернення 01.10.2017 р.)

11. Цивільне право України: в 2-х т. / за ред. д.ю.н. Є.О. Харитонova та к.ю.н. Н.Ю. Голубевої. вид. друге. Х. 2008. Т.1. 832 с.

12. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.3.: Право власності та інші речові права / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС, 2023. 808 с.

13. Ганжерлі А. О. Відмова від суб'єктивних цивільних прав в речових правовідносинах: автореф. к.ю.н. 12.00.03. Харків, 2019.20с.

14. Дзера О. Цивільно-правова конфіскація в контексті змін ст. 22 ЦК України. *Право України*. 2001. №5. С.69–76.

15. Майданик Р.А. Речове право: підручник. К.: Алерта, 2019. 1102 с.

16. Харитонов Є., Харитонов О. Проблемні питання набуття та припинення права власності за цивільним законодавством України. *Право України*. 2001. №5. С.60–68.

17. Харченко О. С. Підстави припинення права власності: монографія. К.: Вид-во Євр. Ун-ту, 2009. 174 с.

18. Харченко Г.Г. Речові права: монографія. К, 2015. 432 с.

Семінарське заняття № 3 (2 год.)

ПРАВО СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Методичні рекомендації: при вивченні даної теми увагу необхідно зосередити на таких питаннях як: поняття та види права спільної власності; особливості права спільної часткової та сумісної власності; порядок здійснення правомочностей співвласниками. Інститут права спільної власності забезпечує ефективне використання майна, яке належить одночасно кільком суб'єктам. Розрізняється два види спільної власності: спільна часткова та спільна сумісна власність. Кожен із співвласників часткової власності має визначену наперед ідеальну частку у праві власності на спільне майно (1/2, 1/3, 1/4 і т. д.). Ці частки можуть бути і нерівними, наприклад одному співвласнику належить 3/4 у праві власності на жилий будинок, іншому - лише 1/4.

Право спільної часткової власності здійснюється співвласниками за їхньою згодою. Співвласники можуть домовитися про порядок володіння та користування майном,

що є їхньою спільною частковою власністю. При цьому своєю часткою співвласник має право розпоряджатися *самостійно*. Співвласники майна, що є у спільній сумісній власності, володіють і користуються *ним спільно*, якщо інше не встановлено домовленістю між ними. Розпоряджання майном здійснюється за згодою всіх співвласників, якщо інше не встановлено законом.

У спільній сумісній власності її учасники не мають завідомо визначених часток. Однак такі частки можуть бути визначені при виділі або поділі спільної власності з додержанням принципу їх рівності, крім випадків, прямо передбачених законом.

Детально правовий режим майна, що набувається подружжям в період шлюбу, визначається Сімейним кодексом України. Сімейне законодавство передбачає існування двох правових режимів у майнових відносинах між подружжям: договірний і законний. Договірний визначається шлюбним договором (ст. 92-103 СК України), законний - Сімейним кодексом України (ст. ст. 60-74). При вивченні законного правового режиму майна подружжя увагу необхідно зосередити на аналізі наступних принципових положеннях сімейного права:

- а) режим спільності діє і тоді, коли один з подружжя безпосередньо не приймав своєю працею чи коштами участі у створенні спільного майна у зв'язку з навчанням, веденням домашнього господарства, доглядом за дітьми або з інших поважних причин не мав самостійного заробітку;
- б) майно, яке належало кожному з подружжя до одруження, а також одержане ним під час шлюбу в дарунок або в порядку спадкування, є власністю кожного з них (роздільне майно). Роздільним майном кожного з подружжя є також речі індивідуального користування;
- в) роздільне майно одного з подружжя може бути визнане їх спільною власністю, якщо буде встановлено, що за час шлюбу воно істотно збільшилося у своїй цінності внаслідок трудових або грошових затрат другого з подружжя або їх обох;
- г) при поділі спільного майна подружжя їх частки передбачаються рівними, а суд може відступати від начала рівності часток подружжя лише за обставин, що мають істотне значення (наприклад, один з них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї. Крім того, за рішенням суду частка майна одного з подружжя може бути збільшена, якщо з ним проживають неповнолітні або повнолітні непрацездатні діти;
- д) закон передбачає для суду такі способи поділу спільної власності, а саме: поділ майна в натурі; розподіл речей між подружжям пропорційно розміру їх часток; присудження майна в натурі одному з подружжя та компенсація другому з них його частки грошми.

Питання для обговорення:

1. Поняття і види права спільної власності.
2. Право спільної часткової власності:
 - а) підстави виникнення права та визначення часток у праві спільної часткової власності;
 - б) здійснення права спільної часткової власності;
 - в) переважне право купівлі частки у праві спільної часткової власності;
 - г) підстави припинення права спільної часткової власності.
3. Право спільної сумісної власності:
 - а) підстави виникнення права спільної сумісної власності;
 - б) здійснення права спільної сумісної власності;
 - в) поділ майна, що є у спільній сумісній власності.
4. Особливості права спільної сумісної власності подружжя.

Основні поняття: право спільної власності, спільна часткова власність, спільна сумісна власність, співвласники.

Контрольні запитання:

1. Розкрийте зміст конструкцій «ідеальної частки» та «реальної частки» у праві власності на спільне майно.
2. Що таке презумпція дії правового режиму спільної часткової власності?
3. Які наслідки тягне випадкова загибель (знищення, зменшення вартості) частки при спільній частковій власності?
4. Який спосіб захисту інтересів співвласників при порушенні їх переважного права на купівлю частки у праві спільної часткової власності?
5. В якому порядку здійснюється виділ частки із майна, що є у спільній частковій власності?
6. Яка презумпція діє щодо розміру часток у спільній сумісній власності?
7. Які особливості здійснення права спільної сумісної власності?
8. Назвіть підстави виникнення права спільної часткової (спільної сумісної) власності.
9. Розкрийте зміст переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності.
10. Які підстави та порядок припинення права на частку у спільному майні за вимогою інших співвласників встановлені законодавством?

Практичні завдання:

Задача 1. Роман, Павло, та Дмитро придбали за спільні кошти 20 лотерейних білетів і письмово домовилися про те, що у разі виграшу він буде їхньою спільною власністю. Білети зберігалися у Романа. На один із них випав виграш - автомобіль, який Роман зареєстрував на своє ім'я. Павло та Дмитро звернулися до суду з позовом про визнання права спільної власності на автомобіль. Заперечуючи проти позову, Роман заявив, що договір було укладено ними жартома і що можливість укладення такого договору законом не передбачена.

Чи підлягає позов задоволенню? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. Дві сестри отримали у спадок житловий будинок у рівних частках. Через деякий час одна із сестер вирішила свою частину будинку подарувати чоловікові. Дізнавшись про оформлення такого договору, друга сестра звернулась до суду з позовом про визнання договору дарування недійсним, вважаючи, що сестра порушила її переважне право на купівлю частки і до того ж не мала права розпоряджатися спільною власністю без її згоди.

Проведіть аналіз і дайте відповіді на такі питання: 1) чи є дії сестри, яка подарувала свою частину будинку правомірними? 2) якщо – ні, то чи може бути у цій ситуації застосований позов про визнання договору дарування недійсним?

Задача 3. Після смерті батьків до їх трьох повнолітніх дітей, які були забезпечені житлом і проживали окремо від батьків, перейшов у спадок житловий будинок у рівних частках. Двоє спадкоємців вирішили продати будинок, а виручену суму розділити між собою. Третій спадкоємець з цим не згоден, оскільки свою частку хоче здавати в оренду наймачам житла. Від пропозиції купівлі 2/3 будинку він відмовився. Після цього двоє других співвласників будинку звернулися до суду з позовом про примусовий продаж будинку.

Проведіть аналіз і дайте відповіді на такі питання: 1) чи може бути у цій ситуації застосований позов про примусовий продаж будинку? 2) чи правомірні дії третього співвласника?

Задача 4. Л. та А. отримали у спадок по 1/2 в праві власності на житловий будинок, розташований у селі. Л. жив в будинку один, займаючи дві з чотирьох

кімнат. А. мешкала у власній квартирі у м. Львові. Впродовж п'яти років вона не навідувалася у село і не цікавилася станом будинку. Л. здійснював поточний ремонт будинку самостійно. Після весняних злив стан будинку значно погіршився і потребував термінового ремонту. Л. неодноразово звертався до А. з вимогою про його здійснення, але вона на ці звернення не зважала. Л. звернувся до суду з вимогою зобов'язати А. виділити кошти на ремонт або передати будинок у його власність з компенсацією А. її частки грошима.

Чи підлягає позов задоволенню? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 5. Брати Павло та Сергій придбали у спільну часткову власність автомобіль (по 1/2 частки кожному). Під час управління автомобілем Павло зі своєї вини зіткнувся з автомобілем А., внаслідок чого була завдана шкода автомобілю А. та автомобілю, належному братам.

Між братами виник спір, чи зобов'язаний Сергій брати участь у відшкодуванні частини витрат на ремонт автомобіля А. та автомобіля, що знаходиться у їхній спільній частковій власності.

Проаналізуйте ситуацію і дайте правову оцінку аргументів сторін.

Задача 6. Дід Остап залишив у спадок онуку Данилу й онуці Яринці будинок з присадибною ділянкою. За заповітом будинок і присадибна ділянка ділилися між ними порівну. Данило і Ярина домовилися, що будинок будуть використовувати спільно, а щодо присадибної ділянки, то чітко визначили межі її використання кожним з них. Через деякий час Данило знайшов на своїй частині ділянки скарб і залишив його собі. Ярина дізнавшись про це, почала вимагати від нього розділити скарб порівну, однак Данило відмовив їй. Ярина звернулася з позовом до суду.

Чи підлягає позов Ярини задоволенню? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 7. Олексій у стані алкогольного сп'яніння продав золоту каблучку та планшет Семенові. Довідавшись про це, дружина Олексія поставила вимогу покупцеві про повернення їй каблучки та планшету, а вона, натомість, поверне йому гроші. Семен відмовився повернути каблучку та планшет.

Проаналізуйте ситуацію і дайте відповідь на питання: чи є вимоги дружини Олексія правомірними?

Рекомендована література:

основна

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 01.01.2025). (*глава 24: ст. 355-372*). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. (*глава 8: ст.60–74*). Дата оновлення: 19.12.2024. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку: Закон України від 14.05.2015р. № 417-VIII. Дата оновлення: 10.11.2023. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/417-19>
4. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 р. Дата оновлення: 10.11.2023. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-14>
5. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 р. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/742-15>
6. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/973-15>
7. Рішення Конституційного Суду України від 2 березня 2004 р. Справа № 1 - 2/2004 (справа про права співвласників на допоміжні приміщення багатоквартирних будинків). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/v004p710-04>
8. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя:

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. № 11. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>

9. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав: постановою Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 07.02.2014 № 5. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-14>

10. Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ. URL: [https://zib.com.ua/ua/104368-analiz-deyakih-pitan-zastosuvannya-sudami-zakonodavstva-pro.html](https://zib.com.ua/ua/104368-analiz-deyakih-pitan-zastosuvannya-sudami-zakonodavstva-pro-pravo-vlasnosti-pri-rozglyadi-civilnih-sprav)

11. Спільна власність у практиці Верховного Суду, 25 листопада 2021 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezent_spil_vlasn_2021.pdf

12. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, Р.А. Майданика. 3-тє вид. К.: Юрінком Інтер, 2010. С. 738-755.

13. Право спільної власності *Цивільне право*: підручник: у 2 т. / за ред. В.І.Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Х. 2012. Т.1. Глава 18. 656 с. URL: https://pidruchniki.com/1584072045843/pravo/tsivilne_pravo_tom_1_-_borisova_vi

14. Речове право. Право спільної власності. *Цивільне право України: Загальна частина* / за ред. проф. І.А. Бірюкова і Ю.О.Заїки. К. 2014. Глава 16. Глава 18. 510 с. URL: https://pidruchniki.com/1584072057339/pravo/tsivilne_pravo_ukrayini_zagalna_chastina

15. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.3.: Право власності та інші речові права / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС, 2023. 808 с.

додаткова

16. Гриняк О. Окремі аспекти набуття права спільної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 5. С. 38-40

17. Ніколенко М.Б. Новостворене майно як об'єкт спільної власності подружжя: автореф. ... к.ю.н. 12.00.03 Тернопіль, 2018. 20 с.

18. Майданик Р.А. Речове право: підручник. К.: Алерта, 2019. 1102 с.

19. Романович С. М. Розвиток правового регулювання відносин спільної часткової власності. *Приватне право і підприємництво*. 2009. Вип. 8. С. 64–67.

20. Сіда Р. Переважне право купівлі частки у праві спільної часткової власності. *Юридична Україна*. 2011. № 9. С. 62-68

21. Харченко Г.Г. Речові права: монографія. К, 2015. 432 с.

Семінарські заняття № 4 (2 год.)

АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА СУМІЖНІ ПРАВА

Методичні рекомендації: При вивченні теми слід звернути увагу на те, що відносини, які складаються у сфері авторського права регулюються нормами глави 36 ЦК України, Законом України «Про авторське право та суміжні права», Всесвітньою конвенцією про авторське право 1952 р., Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів, підзаконними нормативно-правовими актами. Тема також охоплює правовий аналіз спеціальних норм чинного законодавства, що забезпечують правову охорону прав авторів. Слід звернути увагу на момент виникнення авторських прав в авторів творів та строк їх чинності, а також на особливості правової охорони та захисту прав авторів об'єктів інтелектуальної власності.

Охороні підлягають усі оригінальні твори – оприлюднені та неоприлюднені, завершені та незавершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, а також

способу вираження. Саме оригінальність твору є ознакою (критерієм), що характеризує твір як результат власної інтелектуальної творчої діяльності автора та відображає творчі рішення, прийняті автором під час створення твору.

Правовій охороні підлягає тільки форма вираження твору. Правова охорона не поширюється на його зміст (одна і та сама подія може бути викладена у формі прози, знайти вираз у поемі, картині тощо). Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Твір вважається створеним з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми (письмової, речової, електронної (цифрової) тощо), за допомогою якої він стає придатним для сприйняття іншими особами та відтворення. Реєстрація авторського права – це право автора, а не обов'язок.

До об'єктів авторського права відносяться письмові, усні, сценічні, музичні, аудіовізуальні, картографічні твори, комп'ютерні програми, бази даних, твори образотворчого мистецтва, твори містобудування та садово-паркового мистецтва, переробки літературних та художніх творів, збірки творів.

Авторське право становлять особисті немайнові права автора і майнові права суб'єктів авторського права. Суб'єкт авторського права для повідомлення про свої майнові права може використовувати знак охорони авторського права, що складається з латинської літери «С», обведеної колом - ©, поряд з яким зазначаються ім'я (найменування) суб'єкта майнових прав на твір, рік першого опублікування твору. Державна реєстрація авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір, здійснюється НОІВ відповідно до затвердженого Установою порядку. Майнові права на твір передбачають відтворення творів, тобто виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми у будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі і цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер. Надання права на використання твору іншій особі може мати місце лише на підставі договору, який укладається, за винятком випадків, визначених законом, у письмовій формі. Опублікування – це доведення твору до відома необмеженого кола осіб.

Вивчення питання «Види об'єктів, що охороняються авторським правом» передбачає опрацювання положень ст. 434-444 ЦК України, статей 1, 6-8 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Для вивчення питань «Особисті немайнові права автора та строк їх чинності» та «Майнові права інтелектуальної власності на твір та строк їх чинності» слід опрацювати ст. 11 і ст. 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права» відповідно. Вивчення питання «Способи використання твору. Випадки правомірного використання твору без згоди автора» необхідно опрацювати статті 441-444 ЦК України, а також статті 22-28 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Загалом, вивчення даної теми, окрім положень ЦК України, потребує детального опрацювання відповідних норм Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Реалізація суміжних прав здійснюється через можливість використання певних результатів творчої діяльності авторів. При вивченні теми слід звернути увагу на те, що відносини, які складаються у цій сфері регулюються главою 37 ЦК України, розділом III Закону України «Про авторське право і суміжні права», Міжнародною конвенцією про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26.10.1961 р. (м. Рим), Конвенцією про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм ід 29.10.1971 р. іншими з міжнародними договорами. Тема також охоплює правовий аналіз спеціальних норм чинного законодавства, що регулюють відносини авторів творів, виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення. Особливу увагу слід звернути на момент виникнення прав інтелектуальної власності виконавців, виробників фонограм

і відеограм та організацій мовлення, строк їх чинності, а також на особливості правової охорони та захисту прав зазначених суб'єктів інтелектуальної власності.

Суміжне право виникає внаслідок факту виконання твору, виробництва фонограми, відеограми, оприлюднення передачі організації мовлення. Об'єктам суміжних прав надається правова охорона незалежно від призначення, змісту, способу і форми їх вираження.

Первинними суб'єктами суміжних прав є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення. Суб'єктами суміжних прав є також інші особи, які набули таких прав відповідно до договору чи закону. Суб'єкт суміжних прав на виконання або на фонограму, або на відеограму для повідомлення про свої майнові права на відповідний об'єкт суміжних прав має право використовувати спеціальний знак охорони суміжних прав, що складається з латинської літери "P", обведеної колом - ©, поряд з яким зазначаються ім'я (найменування) суб'єкта майнових прав, рік першого опублікування об'єкта суміжних прав.

Вивчення питання «Поняття суміжних прав. Об'єкти та суб'єкти суміжних прав» передбачає опрацювання статей 449-450 ЦК України та статей 34-35 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Опрацьовуючи питання «Зміст суміжних прав. Виникнення та здійснення суміжних прав» необхідно ознайомитися із положеннями ст. 451 ЦК України та статей 35-36 Закону України «Про авторське право і суміжні права». В основі питання «Особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав» ст. 37 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Для вивчення питання «Майнові права інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав та строк їх чинності» необхідно опрацювати статті 452, 456 ЦК України, статті 38-41, 45 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Питання «Здійснення майнових прав на об'єкти авторського права і об'єкти суміжних прав» базується на положеннях ст.ст. 453-455 ЦК України та розділу IV Закону України «Про авторське право і суміжні права». Питання захисту авторських та суміжних прав пов'язані із захистом права інтелектуальної власності загалом з урахуванням особливостей об'єктів і потребують детального аналізу положень ст. 16 і статей 431-432 ЦК України та норм розділу V Закону України «Про авторське право і суміжні права»

Питання для обговорення:

1. Поняття авторського права. Види об'єктів, що охороняються авторським правом. Критерії охороноздатності об'єктів авторського права.
2. Суб'єкти авторського права. Співавторство та його види.
3. Зміст суб'єктивного авторського права. Особисті немайнові права автора та строк їх чинності.
4. Майнові права інтелектуальної власності на твір та строк їх чинності. Способи використання твору.
5. Особливості цивільно-правового захисту особистих немайнових і майнових прав авторів.
6. Поняття суміжних прав. Об'єкти та суб'єкти суміжних прав.
7. Виникнення суміжних прав. Особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав.
8. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав та строк їх чинності.
9. Цивільно-правовий захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів суміжних прав.

Основні поняття: автор, аудіовізуальний твір, ім'я автора, оригінальність твору, оприлюднення, опублікування твору, твір, службовий твір, похідний твір, примірник твору,

псевдонім, публічне сповіщення, цитата, плагіат, суміжні права, виконавець, виконання, фонограма, відеограма, організація мовлення, публічне виконання.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть об'єкти авторського права. Чи є їх перелік вичерпаним?
2. Які твори не є об'єктами авторського права? Що таке сирітський твір?
3. Перелічіть види об'єктивної форми втілення твору.
4. Які об'єкти не підлягають охороні авторським правом?
5. Яким чином охороняється частина твору?
6. Що таке співавторство? Які є види співавторства?
7. Кому належить авторське право на твір створений у співавторстві?
8. Назвіть особисті немайнові права автора.
9. Які майнові права має автор? Чи є їх перелік вичерпаним? Що таке право слідування?
10. Назвіть види використання об'єктів авторського права.
11. У чому особливість аудіовізуального твору? Інтерв'ю?
12. У чому особливість виникнення авторського права на збірники та інші складені твори?
13. Як використовуються твори які стали суспільним надбанням?
14. Що є підставою виникнення суміжних прав?
15. Чи підлягають суміжні права обов'язковій реєстрації? Яким чином особа може сповістити про свої суміжні права?
16. Хто є суб'єктами суміжних прав? Чим характеристика суб'єктів суміжних прав відрізняється від характеристики суб'єктів авторського права?
17. Чи завжди суміжні права залежать від авторського права?
18. Назвіть об'єкти суміжних прав.
19. Чим відрізняється відеограма та аудіовізуальний твір?
20. Назвіть особисті немайнові права суб'єктів суміжних прав.
21. Назвіть майнові права виконавців? виробників фонограм? виробників відеограм? організацій мовлення?
22. Які строки охорони суміжних прав?
23. Які допускаються обмеження майнових прав суб'єктів суміжних прав?

Практичні завдання:

Завдання 1. Проаналізуйте правомірність наведених нижче дій з погляду дотримання законодавства про авторське право:

- А) ксерокопіювання у бібліотеці статей із журналів, частин книг, нот;
- Б) використання здобувачами вищої освіти у дипломних роботах цитат з творів вчених-юристів;
- В) запис резервної копії комп'ютерної програми із придбаного компакт-диска на жорсткий диск власного комп'ютера;
- Г) копіювання здобувачами вищої освіти на власний електронний носій електронних книг, розміщених у мережі Інтернет;
- Д) розміщення твору, опублікованого у журналі, на вебсайті у мережі Internet без згоди автора.

Задача 1. Художник-аматор придбав у магазині картину і зробив декілька копій, які підготував до продажу. Коли автор картини з'явився до покупця, художника-аматора, і побачив копії, зроблені із перекрученням кольорового фону, він запропонував ці копії знищити.

Покупець не погодився з цією пропозицією і заявив, що придбав картину у магазині, став її власником і як власник може розпоряджатися нею як завгодно. Тому він відмовляє автору. Автор звернувся до суду за захистом своїх прав.

Яке рішення повинен винести суд? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. У вітальній новорічній листівці, розісланій однією з політичних партій у м. Львові було використано намальоване івано-франківським митцем М. зображення новорічної ялинки, встановленої у м. Івано-Франківську. Про листівку автор малюнку дізнався із соціальних мереж. На своїй сторінці у мережі Facebook М. дозволив некомерційне використання малюнку користувачами «для себе», але 19 грудня заборонив будь-яке використання малюнку.

Чи правомірно було використано малюнок? Чи порушені цією партією права автора?

Задача 3. Композитор і поет спільно створили декілька весільних пісень, які були виконані у концертному залі. Видавництво звернулось до авторів з пропозицією про видання цих пісень.

З ким повинен бути укладений цей договір, якщо видавництво має намір водночас видати ноти з текстом, а також ноти і текст окремо?

Задача 4. К., прочитавши наукову роботу українського вченого, вирішив, що вона геніальна, і потрібно, щоб не лише українці прочитали її. Він переклав твір на англійську мову і видав 30 примірників.

Автор був згоден на опублікування, але коли дізнався, що роботу перекладено на англійську мову, подав позов до суду, бо не бажав цього.

Проведіть аналіз ситуації і дайте відповідь на питання: чи правомірні дії К.?

Задача 5. У квітні 2012 р. під час проведення у Львові чергового туру колективів КВК приватна телекомпанія «Оріон» зняла відеофільм і продемонструвала в одній із своїх програм, а ще пізніше близько ста відеокопій, виготовлених цією ж телекомпанією, надійшло до торговельної мережі міста. Таку ж програму, але на підставі договору з керівництвом Львівської ліги КВК дещо раніше зняла і показала телекомпанія «Вежа». Члени однієї з команд, яка брала участь у змаганнях, звернулися до телекомпанії «Оріон» з вимогою сплатити їм винагороду за використання запису їх виступу та припинити розповсюдження відеокасет. Керівництво телекомпанії відмовилась задовольнити вимоги виконавців, мотивуючи це тим, що авторська винагорода була сплачена творцям відеофільму: режисеру, оператору, відеоінженеру. Останні, так само, не виявили бажання розділити винагороду з виконавцями. Телекомпанія «Вежа» також заявила вимоги до ТК «Оріон» стосовно порушення її суміжних прав.

Проаналізуйте ситуацію і дайте правову оцінку дій телекомпаній «Оріон» і «Вежа». Чи правомірні вимоги членів однієї із команд? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 4. Телестудія «Оріон» зняла фільм за балетною виставою, поставленою Одеським оперним театром на музику композитора, який помер за 10 років до створення вистави. Музичний твір, покладений в основу музики балету, при житті автора двічі виконувався на концертах Одеської філармонії. Донька композитора, побачивши по телевізору виставу, впізнала музику свого батька і звернулася до суду з позовом до телестудії «Оріон» про захист авторських прав. Телестудія проти позову заперечувала, вважаючи, що опублікований музичний твір вільно може використовуватися при створенні інших творів.

Проаналізуйте ситуацію і дайте правову оцінку дій телестудії «Оріон» та доньки композитора.

Рекомендована література:

основна

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Дата оновлення: 30.01.2025. (глава 36: ст. 433-448, глава 37: ст. 449-456) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_052

3. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (набрання чинності для України 31.10.1995 р.). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_051

4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: [Про авторське право і суміжн... | від 01.12.2022 № 2811-IX](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2811-IX)

5. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав : Закон України від 15 травня 2018 № 2415-VIII. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text>

6. Про кінематографію: Закон України від 13.01.1998 р. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80>

7. Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав: Постанова КМУ від 18.01.2003 р. № 72. Дата оновлення: 26.08.2021. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/72-2003-%D0%BF>

8. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: Постанова Пленуму ВСУ від 4.06.2010 р. № 5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10>

9. Про деякі питання вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України № 12 від 17.10.2012 р. Дата оновлення: 16.12.2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12>

10. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України: у 2 т. /за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В.В. Луця. 5-е вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2013. Т.1. С. 726 – 752; С. 753 - 761.

11. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. /за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. 3-тє вид. К.: Юрінком Інтер, 2010. С. 833–864; С. 865–869.

12. Авторське право і суміжні права. *Цивільне право*: підручник: у 2 т. / за ред. В.І.Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Х. 2012. Т.1. Глава 26. 656 с. URL: https://pidruchniki.com/1584072045843/pravo/tsivilne_pravo_tom_1_-_borisova_vi

13. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.4.: Право інтелектуальної власності/ за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС, 2023. 616 с.

додаткова

14. Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір: постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1756. Дата оновлення: 30.12.2020. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-%D0%BF>

15. Андрусів У.Б. Ключові питання цивільно-правової охорони інформаційного контенту організацій мовлення. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 1. С. 224-230. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2875/1/Андрусів.Chkup_2016_1_52.pdf

16. Верес І.Я. Ознаки та поняття об'єктів суміжних прав. *Право і суспільство*. Дніпро, 2015. № 5 (частина 3). С. 55- 60.

17. Глотов С. О. Право на приватне копіювання в цифровому середовищі (порівняльно-правовий аспект): автореф. ... дис. к.ю.н.: 12.00.03. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль. 2017. 20 с.

18. Дюкарева К. Особисті немайнові права інтелектуальної власності співавторів творів науки. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 22-28.

19. Дюкарева-Бержаніна К.Ю. Охорона прав інтелектуальної власності співавторів творів науки: автореф. ... дис. к.ю.н.: 12.00.03. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль. 2019. 20 с.

20. Зеров К.О. Захист прав на твори розміщені в мережі Інтернет: автореф. ... дис. к.ю.н.: 12.00.03. Науково-дослідний ін-т прив. права і підпр. імені Ф.Г. Бурчака НАПрН України. К.: 2018. 20 с.

21. Улітіна О.В. Правова охорона та захист авторського права на фотографічні твори: автореф. ... дис. к.ю.н.: 12.00.03. Науково-дослідний ін-т прив. права і підпр. імені Ф.Г. Бурчака НАПрН України, К.: 2018. 20 с.

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

Методичні рекомендації: при вивченні даної теми слід звернути увагу на те, що заповіт є одностороннім правочином, на нього поширюються загальні положення про правоти тією мірою, якою вони не уточнені спеціальними нормами Книги 6. Залежно від змісту заповіту та характеру волевиявлення заповідача виокремлюють такі види заповітів: 1) частковий заповіт, яким охоплена не вся спадщина, а лише її частина; 2) натуральний заповіт, коли кожному спадкоємцю визначено, яке майно перейде у його власність після смерті заповідача; 3) пропорційний заповіт, коли частки спадкоємців визначаються рівними або нерівними; 4) змішаний заповіт, коли частину майна заповідач залишає конкретним особам, а іншу – ділить між спадкоємцями пропорційній основі. 5) заповіт з умовами (із заповідальним відказом (ст. 1237-1239 ЦК України), з покладенням на спадкоємців обов'язків (ст. 1240 ЦК України), заповіт з умовою (ст. 1240 ЦК України), заповіт з встановленням сервітуту (ст. 1246 ЦК України); 6) заповіт з під призначенням спадкоємців (ст. 1244 ЦК України), 7) заповіт з позбавленням права на спадкування (ст. 1249 ЦК України). За суб'єктивним складом можна виокремити наступні види заповітів: особистий заповіт (ст. 1233 ЦК України); заповіт подружжя (ст. 1243 ЦК України). За особливостями процедури посвідчення заповіту можна виокремити: секретний заповіт (ст. 1249 ЦК України) та заповіт за участю свідків ст. 1253 ЦК України).

При вивченні питання «Право на заповіт ...» слід звернути увагу на те, що заповідачем може бути лише фізична особа з повною цивільною дієздатністю, а також на положення статей 1235 ЦК України та 1236 ЦК України.

Загальні вимоги до форми заповіту передбачені ст. 1247 ЦК України. Особливості посвідчення заповіту нотаріусом регламентуються не тільки ст. 1248 ЦК України, а й Законом України «Про нотаріат» та Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Важливою умовою процедури оголошення змісту секретного заповіту є те, що під час його оголошення складається протокол, який підписують нотаріус та свідки. За бажанням протокол можуть підписувати і заінтересовані особи, які вправі заносити до його змісту виявлені під час оголошення заповіту порушення.

При вивченні питання «Поняття та правова природа інституту виконання заповіту» слід звернути увагу на те, що виконавець заповіту може бути призначений як заповідачем (ст. 1286 ЦК України), так і за ініціативою спадкоємців (ст. 1287 ЦК України) або нотаріусом (ст. 1288 ЦК України). Особа може бути призначена виконавцем заповіту лише за її згодою. Виконавцем заповіту може бути фізична особа з повною цивільною дієздатністю або юридична особа. При здійсненні заходів щодо охорони спадкового майна до прийняття спадщини спадкоємцями виконавець заповіту керується вимогами ст. 1284 ЦК України та Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Повноваження виконавця заповіту посвідчуються Свідоцтвом виконавця заповіту, що видається нотаріусом за місцем відкриття спадщини, в якому зазначається строк його чинності. Дії виконавця заповіт мають право контролювати спадкоємці.

Питання для обговорення:

1. Поняття та юридичні ознаки заповіту. Види заповітів.
2. Право на заповіт, його скасування та зміну. Право на обов'язкову частку у спадщині.
3. Зміст заповіту. Особливі заповідальні розпорядження заповідача.
4. Форма заповіту. Порядок посвідчення заповітів. Оголошення заповіту.
5. Поняття та правова природа інституту виконання заповіту.

6. Повноваження виконавця заповіту та строк їх чинності.

Основні поняття: заповіт, заповідальний відказ, обов'язкова частка у спадщині, заповіт подружжя, секретний заповіт, нікчемний заповіт, підпризначення спадкоємця.

Питання для самоконтролю:

1. Які вимоги щодо особи заповідача передбачені законодавством?
2. Розкрийте зміст свободи заповіту та «таємниці заповіту».
3. Назвіть коло осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині.
4. Хто має право на обов'язкову частку у спадщині?
5. Дайте характеристику заповіту подружжя.
6. Що таке заповідальний відказ?
7. Перелічіть повноваження виконавця заповіту.
8. Ким може бути призначений виконавець заповіту?
9. Який порядок посвідчення секретного заповіту?
10. Перелічіть повноваження виконавця заповіту.
11. Ким може бути призначений виконавець заповіту?

Практичні завдання:

Задача 1. С. склав заповіт, в якому все майно заповів матері. Через два роки він склав новий заповіт, в якому все майно заповів дружині. Після його смерті мати почала оскаржувати дію останнього заповіту, посилаючись на те, що в період, коли був складений останній заповіт, С. часто хворів, іноді не міг розуміти значення своїх дій, тому другий заповіт не можна вважати дійсним.

Проаналізуйте ситуацію і дайте правову оцінку дії матері С. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. К. заповів своє майно непрацездатній матері і зобов'язав її впродовж 5 років надавати посильну допомогу його дружині, яка страждала на бронхіальну астму. Заповіт також передбачав обов'язок надати дружині право користуватися частиною будинку, який перейшов у власність матері. Два роки мати допомагала невістці, а потім припинила допомогу, посилаючись на те, що дружина померлого вдруге вийшла заміж і матеріальної підтримки більше не потребує. Невістка звернулася до суду з позовом до матері спадкодавця про продовження виконання легату протягом строку, вказаного в заповіті. Крім того, позивачка вимагала усунення перешкод, які чинила відповідачка щодо вселення у будинок її нового чоловіка.

Проаналізуйте ситуацію і дайте правову оцінку дії матері та дружини спадкодавця.

Задача 3. У березні 2011 року подружжя склало спільний заповіт, у якому майно було заповідано їх 30-річній дочці-інваліду. Через місяць після складання заповіту чоловік помер. Дочка вважала, що половину майна за батьком вона мала право спадкувати. Її мати твердила, що дочка зможе успадкувати все майно за своїми батьками, але тільки після смерті матері.

Проведіть правовий аналіз ситуації і дайте правову оцінку аргументів дочки та дружини спадкодавця. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 4. В. заповів все своє майно, у тому числі будинок, своєму брату. Заповіт було складено і підписано на прохання В. медичною сестрою лікарні, де він проходив стаціонарне лікування. В заповіті не було вказано місце та дата його складання. Після смерті В. його дружина заявила братові померлого, що заповіт є недійсним і він не має права на майно В.

Проаналізуйте ситуацію і дайте відповідь на питання: 1) чи дотримані вимоги щодо форми заповіту? 2) чи правомірні аргументи дружини померлого В.?

Задача 5. У М. була дружина, дві доньки-близнючки 16 років, одна з яких була інвалідом з народження та 15-ти річний позашлюбний син. За один рік до 60-ти річчя М. склав заповіт, в якому спадкоємцями призначив своїх доньок. Однак, через те, що доньки та дружина забули про ювілей, М. переписав заповіт на користь позашлюбного сина та його матері. Після серцевого нападу М. помер. Дружина звернулася до суду із позовом про визнання заповіту недійсним.

Проаналізуйте ситуацію і дайте відповідь на питання яке рішення повинен прийняти суд? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 6. Дідусь після смерті залишив заповіт, за яким все своє майно передав внучці. В заповіті було також вказано, що внучка зобов'язана щорічно організовувати і проводити виставку його рідкісних і цінних книг в центральній бібліотеці міста. Одержавши спадщину, внучка відмовилась проводити виставки, тому центральна бібліотека міста звернулася до суду із заявою про те, щоб суд зобов'язав її виконати заповіт.

Проаналізуйте ситуацію і дайте відповідь на питання яке рішення повинен прийняти суд? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 7. Коли О. було 22 роки, він звернувся до нотаріуса, щоб скласти заповіт. У заповіті він написав, що все своє майно заповідає дівчині, яку дуже кохає, і робить це заради того, щоб довести їй це. Але сталося так, що вони розійшлися. О. одружився на іншій. Через 15 років він загинув у ДТП. У нього залишилася дружина з трьома дітьми, двоє з яких малолітні.

Проаналізуйте ситуацію і дайте відповідь на питання кому залишиться майно, якщо О. не переписував заповіт?

Задача 8. У подружжя було двоє дітей: 23-ти річна донька та 13-ти річний син. Подружжя склало спільний заповіт на користь онука, сина доньки, якому було 3 роки. Чоловік пережив дружину на два роки. З огляду на те, що після смерті дружини він змушений був сам піклуватися про свого сина, оскільки в цей період відносини між ним і донькою дуже погіршилися, він змінив наміри залишити все майно онуку і склав новий заповіт на користь свого сина.

Проведіть аналіз і дайте відповідь на такі питання: 1) чи дії батька щодо зміни заповіту подружжя відповідають чинному законодавству? 2) яке майно може успадкувати син, після смерті батька? 3) за яких умов до числа спадкоємців після смерті батька буде входити донька?

Задача 9. Десять років тому П. захворів. Його 30-ти річний син не хотів доглядати за батьком та допомагати матеріально. П. найняв помічницю, яка впродовж 10-ти років його доглядала та допомагала матеріально.

П. помирає та все своє майно за заповітом залишає помічниці. Син з цим не погоджується і звертається до суду із позовом про визнання заповіту недійсним.

Проаналізуйте ситуацію і дайте відповідь на питання чи може спадщина (чи її частина) перейти до сина?

Задача 10. У подружжя було двоє дітей: донька, що має 5-ти річну дитину, та 14-ти річний син. Дружина померла і за заповітом все своє майно заповіла 5-ти річному онуку.

Проаналізуйте ситуацію і визначте коло спадкоємців. Відповідь обґрунтуйте.

Рекомендована література:

основна

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 01.01.2025. (*глава 86: ст. 1258-1267*). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Про нотаріат: Закон України від 2.09.1993р. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
3. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: затверджений наказом Міністерства юстиції № 296/5 від 22.02.2012 р. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>
4. Постанова Пленуму ВСУ Про судову практику у справах про спадкування № 7 від 30.05.2008 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>
5. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13>
6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України у 2 т. / за ред. О.В.Дзери (кер. авт. кол.), Н.С.Кузнецової. В.В.Луця. 5-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т. II. С. **1021-1057, 1090-1100**.
7. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової, Р.А.Майданика. 3-тє вид. К.: Юрінком Інтер, 2010. С. **1042-1108**.
8. Спадкування за заповітом. *Цивільне право*: підручник: у 2 т. / за ред. В.І.Борисової, І.В. Спасиво-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Х. 2012. Т.1. Глава 22. 656 с. URL: https://pidruchniki.com/1584072045843/pravo/tsivilne_pravo_tom_1_-_borisova_vi (дата звернення 01.2.2024)
9. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О. І. Спадкування за заповітом. *Цивільне право України*: підручник. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. Глава 36. 808 с. URL: http://pidruchniki.com/1584072046113/pravo/tsivilne_pravo_ukrayini (дата звернення 01.2.2024)

додаткова

10. Гудзь Л.Є., Лайкова М. С. Підготовка справ про спадкування до судового розгляду. Х.: Фактор, 2014. 80 с. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/guidelines/guideline-inheritance-cases.pdf>
11. Ковальчук А. М. Право на обов'язкову частку у спадщині: дис. ... к.ю.н. за спец. 12.00.03. Хмельницький, 2020. 207 с. http://old.univer.km.ua/doc/specvr/diss_Kovalchuk.pdf
12. Міненкова Н. Свобода заповіту та її обмеження за цивільним законодавством України та деяких Європейських країн. *Право України*. 2013. № 8. С. 279-291
13. Чуйкова В.Ю. Правові питання спадкування за заповітом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Національна юридична академія України ім. Я.Мудрого. Х. 1999. 19 с.
14. Шевчук Л.В. Заповіт як підстава виникнення правонаступництва в цивільному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. НАН України: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2001. 17 с.

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ

Послідовність розв'язання задачі схематично може бути представлена таким чином:

1. Ознайомлення з ситуацією

Уважно прочитайте умови задачі.

2. Встановлення фактичного змісту відносин між учасниками ситуації та інститутів права, якими ці відносини регулюються

Встановіть а) фактичний (економічний чи нематеріальний) зміст відносин між учасниками ситуації (купівля-продаж, завдання шкоди тощо); б) якими інститутами цивільного права регулюються ці відносини. Обидва питання (а) і (б) тісно взаємопов'язані. Для відповіді на них слід використовувати нормативні акти, вказані у планах семінарських занять та матеріали навчальної дисципліни.

3. Попередня юридична кваліфікація обставин справи та визначення основних питань

Визначте суть юридичної проблеми, яка впливає з фабули задачі та головне(-і) питання, на котре(-і) необхідно дати відповідь.

4. Визначення норм права, котрі підлягають застосуванню

Слід використовувати положення цивільно-правових законів, рішення Конституційного Суду України з цивільно-правових питань, а у відповідних випадках – чинні міжнародні договори та прецедентну практику Європейського суду з прав людини, постанови Пленуму Верховного Суду, роз'яснення вищих спеціалізованих судів України та юридичну доктрину. При цьому слід пам'ятати про те, які з вказаних вище актів офіційно визнані в Україні як джерела цивільного права, а які мають лише допоміжне значення й джерелами права не визнаються.

Посилання на юридичну доктрину (коментарі законодавства, монографії, наукові статті тощо) можуть наводитись лише на додаток до посилань на законодавство та на роз'яснення вищих судових інстанцій.

У вказаних вище актах знайдіть цивільно-правові норми, які регулюють поведінку учасників ситуації. Перевірте, чи правильно визначені основні питання, які потребують з'ясування (п. 3).

5. Постановка допоміжних питань («логічний ланцюжок»)

Встановіть, які правові обставини мають значення для відповідей на основні питання (дійсність правочину, обсяг право- чи дієздатності учасників ситуації, наявність чи відсутність у них тих чи інших прав або обов'язків, пропуск позовної давності тощо).

Визначте ті правові питання, від яких залежить відповідь на основне питання задачі. Ці питання повинні утворювати своєрідний логічний ланцюжок, в якому відповідь на кожне наступне питання зумовлена відповіддю на попереднє. Таким чином необхідно встановити якомога повніший та точніший перелік питань, на які слід дати відповідь для юридичної кваліфікації ситуації.

У практичних ситуаціях, що потребують правової оцінки, часто виникають питання, котрі вивчаються в різних темах навчальної дисципліни. Для правильного аналізу подібних ситуацій слід активізувати логічні зв'язки між розділами та темами дисципліни. Щодо кожного поставленого питання необхідно пригадати, якої теми воно стосується; у разі необхідності рекомендується повторити початковий матеріал за відповідною темою. Значення цієї стадії розв'язання задачі вельми важливе. Адже від правильної постановки правових питань залежить весь подальший хід аналізу ситуації та остаточна відповідь.

6. Виокремлення юридично значущих фактів

Звернувшись до норм цивільного законодавства, уточніть коло фактів, які мають юридичне значення для розглядуваної ситуації. Проаналізуйте фактичні обставини, викладені в умовах задачі і оцініть їхнє значення з огляду на питання, які попередньо поставлені (пп.3, 5). Слід взяти до уваги лише ті обставини, яким норми цивільного права в цій ситуації надають певного юридичного значення.

7. *Остаточна юридична кваліфікація обставин справи*

Дати детальну й обґрунтовану правову оцінку ситуації, задля чого потрібно:

– *визначити усі цивільно-правові наслідки, що виникають з описаних у фабулі задачі юридичних фактів;*

– *визначити цивільні права та обов'язки учасників ситуації, що розглядається у відповідних правовідносинах;*

– *встановити, чи були порушені, не визнані чи оспорені цивільні права та інтереси сторін, а якщо були, то які саме і ким;*

– *вказати конкретні способи захисту цих прав та інтересів.*

За наявності цивільно-правового спору слід також:

– *дати правову оцінку кожному з їх аргументів сторін;*

– *вирішити спір по суті.*

Якщо за фабулою задачі справа вже вирішена судом чи іншим юрисдикційним органом, слід дати оцінку обґрунтованості такого рішення.

На цьому етапі має відбутись остаточне встановлення відповідності між змістом застосовуваних норм та конкретними фактичними обставинами справи. Проте на практиці трапляються випадки, коли в процесі аналізу ситуації стають очевидними неправильність у первинній постановці питань, помилки у визначенні застосовуваних норм права тощо. В такому випадку слід заново виконати всі операції, вказані у відповідних пунктах пропонованої методики.

З огляду на це умовно можна виділити підготовчий (1–3), основний (4–6) та підсумковий (7) етапи розв'язання задачі.

Правовий аналіз ситуації являє собою своєрідний рух по «спіралі»:

від попередньої загальної оцінки обставин справи (фактів), яка здійснюється на основі вивчених тем дисципліни – до уточнення кола норм права, які врегульовують розглядувані відносини, а згодом подальший рух від цих норм – до обставин справи, котрі переоцінюються вже з позиції точно встановлених та розглянутих у системі правил, якими регулюється відповідна ситуація.

Найбільш важливі правила застосування юридичних норм:

– *ієрархія законів та підзаконних нормативно-правових актів за юридичною силою: за наявності двох нормативно-правових актів різної юридичної сили, кожен з яких регулює розглядувані відносини, правила, встановлені нормативно-правовим актом нижчої юридичної сили, застосовуються лише остільки, оскільки вони не суперечать правилам нормативно-правового акта вищої юридичної сили;*

– *новий закон скасовує попередній закон: за наявності двох нормативно-правових актів однакової юридичної сили, кожен з яких регулює розглядувані відносини, застосуванню підлягає акт, прийнятий пізніше;*

– *спеціальна норма заміняє норму загальну: загальні норми, які розраховані на невизначене коло випадків, застосовуються субсидіарно – лише остільки, оскільки вони не замінені спеціальними нормами (тобто нормами, розрахованими на вужче коло випадків);*

– *за відсутності норм цивільного законодавства, які врегульовують відносини між учасниками конкретної ситуації, за наявності визначених у законі підстав може бути застосована аналогія цивільного закону або аналогія цивільного права (ст. 8 ЦК).*

На завершення аналізу необхідно перевірити, чи всі норми права, які регулюють дану ситуацію, враховано; чи правильно їх витлумачено та застосовано.

Послідовність викладу правового аналізу

1. Основне питання задачі.
2. Юридичні питання, на які слід дати відповідь для правової оцінки ситуації.
3. Фактичні обставини, що мають бути встановлені.
4. Необхідні нормативні акти та роз'яснення вищих судових інстанцій.
5. Аргументація (виклад змісту норм, які регулюють відносини сторін та правова оцінка ситуації: визначення, із посиланням на наведені норми, тих наслідків, які виникають з описаних у задачі юридичних фактів; встановлення цивільних прав, обов'язків та охоронюваних інтересів учасників ситуації, а також того, чи були вказані права чи інтереси порушені, не визнані чи оспорені (якщо були, то які саме і ким); правова оцінка кожного з аргументів сторін та/або відповідного рішення юрисдикційного органу.
6. Загальні висновки (визначення конкретних способів охорони та захисту відповідних цивільних прав та інтересів, рішення по суті цивільно-правового спору тощо).

Розв'язання задач підвищеної складності

У задачах, котрі допускають кілька варіантів розв'язання, для отримання оцінки «відмінно» від здобувача, окрім загальних вимог, вимагається встановлення усіх юридично значущих обставин, у тому числі й тих, які можуть бути не згадані в умовах задачі, але, тим не менше, мають бути з'ясовані для всебічного і повного аналізу справи.

У низці задач від здобувачів вимагається не просто «підведення» розглядуваних фактів під певні формально визначені правила, а знаходження належного балансу між правозгідними інтересами, що стосуються даної ситуації. Особливу увагу тут слід звернути на аналіз майнових та немайнових інтересів, наявних у безпосередніх учасників ситуації, а у відповідних випадках – також і публічних інтересів, котрі потребують урахування.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. <http://zakon.rada.gov.ua> – законодавство України: офіційний сайт Верховної Ради України
2. <https://www.president.gov.ua/> – офіційний сайт Президента України.
3. <http://www.kmu.gov.ua/> – офіційний сайт Кабінету Міністрів України.
4. <http://www.nbuv.gov.ua/> – офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського.
5. <http://lib.pu.if.ua> – офіційний сайт наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.